

İndi Ermənistan adlanan ərazi, Qərbi Azərbaycan-İrəvan mahalı, Göyçə mahalı, Zəngibasar mahalı tarixi Azərbaycan torpağıdır.
Heydər ƏLİYEV

Bu gün biz yaxşı bilirik ki, Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpağında yaranıb. Zəngəzur, Göyçə mahalı, İrəvan bizim doğma torpaqlarımızdır. Biz qayıdacağıq.
İlham ƏLİYEV

BİR PARÇA DAŞ VƏTƏNDİR!

Mahirə NAĞIQIZI

YURDUN SƏSİ

№ 01 (16) Yanvar 2026-cı il

Prezident İlham Əliyev 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsini yad edib

Yanvarın 18-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Şəhidlər xiyabanında 20 Yanvar şəhidlərinin əziz xatirəsini yad edib. AZƏRTAC xəbər verir ki, dövlətimizin başçısı "Əbədi məşəl" abidəsinin önünə əklil qoydu.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirildi.

20 Yanvar hadisələri Azərbaycan xalqının tarixinə həm faciəli, kədərli, həm də qəhrəmanlıq, rəşadət səhifəsi kimi daxil olub, müstəqillik, azadlıq uğrunda mübarizənin və yenilməz iradənin rəmzinə çevrilib. 36 il əvvəl doğma Vətəninin, xalqının azadlığını, şərəf və ləyaqətini hər şeydən üstün tutan Azərbaycanın mərd övladları həmin qanlı gecədə canlarından keçərək şəhidlik zirvəsinə ucaldılar. Həmin gün Azərbaycan xalqı öz azadlığı və müstəqilliyi uğrunda ilk şəhidlərini verdi. Azadlığa gedən yolda həyatlarını qurban verən Vətən övladları misilsiz fədakarlıqları ilə xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə tarixi səhifə yazdılar. Sovet qoşunlarının Azərbaycanda törətdiyi qanlı qırğından uzun illər keçməsinə baxmayaraq, xalqımız o dəhşətli günlərin ağrı-acısını unutmur.

Qanlı 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymətin verilməsi ilə bağlı məsələ ilk dəfə məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin sayəsində həllini tapdı. Faciənin səhəri günü - 1990-cı il yanvarın 21-də Ulu

Öndər Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək xalqla birgə olduğunu bildirdi, bu qırğını törədənləri pisləyən kəskin bəyanatla çıxış etdi. Dahi şəxsiyyət bu hadisənin hüquqa, demokratiyaya, humanizmə zidd olduğunu bəyan edərək, onun törədilməsini kobud siyasi səhv kimi qiymətləndirdi. Xalqımızın başına gətirilən müsibəti dünyaya çatdıran Ümummilli Lider 20 Yanvar faciəsinin Azərbaycanın ovahtı rəhbərlərinin xalqımıza qarşı xəyanəti nəticəsində baş verdiyini və bunun cinayət olduğunu dəfələrlə bəyan edib. Bununla da Ulu Öndər cəsarətini, mərdliyini, xalqının sədaqətli oğlu olduğunu bir daha nümayiş etdirib.

1990-cı ilin iyulunda Moskvadan Və-

tənə qayıdan Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə həmin il noyabrın 21-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisində 20 Yanvar faciəsinə ilk dəfə siyasi-hüquqi qiymət verən qərar qəbul olundu. Bu qərar Ulu Öndər Heydər Əliyev qətiyyətinin təzahürü kimi tarixə düşdü.

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra da 1993-cü ilə qədər iqtidarda olanların heç biri faciə ilə bağlı əsl həqiqəti aşkar etməyə özündə cəsarət tapmadı. Yalnız Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdırdan sonra 20 Yanvar hadisələrinin hüquqi müstəvidə əsl mahiyyəti açıldı. 1994-cü ildə 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində tam siyasi-hüquqi qiymət ve-

rildi və cinayəti törədənlərin adları ictimaiyyətə çatdırıldı. 20 Yanvar Ümumxalq Hüzn Günü elan edildi.

Azərbaycan xalqı 20 Yanvar faciəsi qurbanlarının xatirəsini dərin ehtiramla yad edir. Vətənimizin azadlığı uğrunda mübarizədə canlarından keçən şəhidlərin xatirəsi daim əziz tutulduğu kimi, onların ailə üzvləri, doğmaları da hərtərəfli dövlət qayğısı ilə əhatə olunub. 20 Yanvar şəhidlərinin ailə üzvlərinin və əlillərinin sosial müdafiəsinin təmin olunması istiqamətində mütəmadi tədbirlər həyata keçirilir. Onların pensiya təminatı, mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması, yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə bağlı qanunvericilik bazası yaradılıb.

Ulu Öndərin, ölkəmizin müstəqilliyi

və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə canlarından keçmiş bütün şəhidlərin ruhları bu gün şadırdır. Çünki Müzəffər Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə Azərbaycan Ordusu xalqımızın 30 illik həsrətinə son qoydu, torpaqlarımızı erməni işğalından azad etdi və suverenliyimiz tam bərpa olundu. İndi bütün ərazilərimizdə Azərbaycanın üçrəngli Bayrağı qürurla dalğalanır. Hazırda Qarabağda və Şərqi Zəngəzurd genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri gedir, Böyük Qayıdış Proqramı uğurla icra olunur.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam bərpası bütün şəhidlərimizin, o cümlədən 20 Yanvar faciəsi qurbanlarının qanının yerdə qalmadığını sübut edir.

Qərbi Azərbaycan İcması 20 yanvar Ümumxalq Hüzn Günündə Şəhidlər Xiyabanını ziyarət etdi

20 Yanvar Azərbaycan xalqının tarixində faciə günü deyil, həm də milli qürur, azadlıq iradəsi və mübarizə ruhunun simvoludur. 1990-cı il yanvarın 20-də sovet imperiyasının Bakıya yeritdiyi qoşunlar dinc əhaliyə qarşı misli görünməmiş qəddarlıq törətdi. Qadın, uşaq, yaşlı demədən

onlarla insan qətlə yetirildi. Bu qanlı hadisə Azərbaycan xalqının azadlıq yolunu dayandıra bilmədi. Əksinə, 20 Yanvar faciəsi müstəqillik uğrunda mübarizənin sarsılmazlığını bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Bu gün həmin faciənin qurbanları ehtiramla yad edilir.

20 Yanvar faciəsinin ildönümü ilə əlaqədar Qərbi Azərbaycan icmasının üzvləri də Şəhidlər xiyabanını ziyarət edib. Ziyarət zamanı şəhidlərin məzarları önünə gül dəstələri düzülüb, şəhidlərin ruhuna dualar oxunub.

Qərbi Azərbaycan İcması olaraq, Azər-

baycanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda canlarını fəda etmiş və bu müqəddəs amal uğrunda şəhid olmuş bütün qəhrəmanlarımızı, dərin ehtiram və qürur hissi ilə anır, ruhları qarşısında baş əyirik. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Hər bir dil mənsub olduğu xalqın varlığı və milli kimliyidir. Onun sadəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, özünüdərk təməli, nəsiləri birləşdirən, düşüncəni formalaşdıran, mentaliteti ötürən və etnik qrupun tərkibçiliyini təmin edən, milli sərvətə və fərqliliyin əsasını təşkil edən mədəniyyətin simvoluna, yaşadığı tarixin daşıyıcısına çevrilməsi ümumilikdə milliliyin qorunub saxlanılmasında əsas vasitə olması mübahisə doğurmur. O da qətiyyənlə mübahisə doğurmur ki, dövlətçilik və onun təsisatları bir millətin dilinin formalaşmasında, onun rəsmi dil kimi təsdiqlənməsində, dil siyasətinin tənzimlənməsində (təhsil, media və qanunvericilik vasitəsilə), normalarının standartlaşdırılmasında (lüğətlər və qrammatikalar vasitəsilə) və millətlərarası ünsiyyət vasitəsi, milli kimliyin və mədəniyyətin qorunması kimi yayılmasının təşviq edilməsində əsas rol oynayır. Dövlət, dil layihələrini maliyyələşdirir, ədəbiyyatı dəstəkləyir və idarəetmə və təhsil üçün dili standartlaşdırır, bununla da, onun mövqeyini gücləndirir və ortaqlıq milli şüurun formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Prezident Əliyevin dilçilikdən açıq dərsi - professor Mahirə Hüseynova yazır

qeyd edək ki, "Müasir Azərbaycan dili" kitabında Azərbaycan dilinin leksikası ilk dəfə sistemli şəkildə tədqiq edilirdi. Müəllif sözün mənalari haqqında məlumat verir, türkologiyada ilk dəfə frazeologiya məsələsini qaldırır, Azərbaycan dilinin lüğət tərkibindəki qeyri-türk mənşəli - "gölmə və alınma sözlər" adlanan təbəqəsi müfəssəl tədqiq olunurdu.

Sonralar, yəni 1978-ci ildə Azərbaycan SSR-in yeni qəbul olunan Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin dövlət dili olaraq qəbul edilməsi İttifaq məkanında ən çox muzakirə mövzularından birinə çevrildi. Bundan əlavə, uzun illər boyu dövlət müstəqilliyindən ayrı düşmüş xalqın tarixi ilə bağlı müxtəlif dövrləri əhatə edən bədii filmlərin hazırlanaraq tamaşaçılara təqdim olunması xalqın şərəfli tarixinə qaydıışına xidmət edirdi. Bu məsələdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, ana dilinin ən böyük təəssübkeşi olmaqla, bənzərsiz mahir natiq Heydər Əliyevin müqavissə-yəgəlməz genişşpektirli fəaliyyəti və tarixi xidmətləri geniş rol oynadı. Sonralar müstəqil Azərbaycan Respublikasının ali siyasi rəhbərliyinə qaydıışından sonra da Ümummilli Lider bu istiqamətdə işləri davam etdirdi. Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il noyabrın 12-də referendumu yolu ilə qəbul olunan Konstitusiyasında Azərbaycan dili rəsmi dövlət dili kimi təsbit edildi, dövlət dili statusu aldı, dil siyasəti birmənalı olaraq formalaşdı.

Ulu Öndər ana dili ilə bağlı dövlət strategiyasını şərtləndirən amilləri belə izah edirdi: "Millətin milliliyini saxlayan onun ana dilidir. Şübhəsiz ki, musiqi də, ədəbiyyat da, ayrı-ayrı tarixi abidələr də millətin milliliyini təsdiq edir. Amma millətin milliliyini ən birinci təsdiq edən onun dilidir. Əgər Azərbaycan dil olmasa, Azərbaycan dilində mahnılar olmasa, musiqi olmasa. Bunların hamısı bir-birinə bağlıdır. Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi də bizim ən böyük nailiyyətlərimizdən biridir. Bu, təkcə dil məsələsi deyil, bu həm də azərbaycanlılıq məsələsidir".

2026-cı il yanvar ayının 5-də yerli televiziyalara müsahibəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev hər bir dilin ümumxalq kontekstində vacib amillərdən biri olduğunu xatırladı. Sosial mənzərəni təşkil edən münasibətlərin formalaşması və qorunmasının dil daxilində baş verdiyini, buna görə də onun sosial fəaliyyətin əlaqələndirilməsində əsas vasitəçilərdən biri, birincisi olduğunu xatırladı. Dili sosial təcrübəni müəyyən etmək, qorumaq və ötürmək üçün əsas vasitə, həmçinin subyektiv mənalari obyektləşdirmək üçün mühüm üzvi varlıq kimi xarakterizə edir. Dövlət başçısı dilin fərdi təcrübələrə subyektlərarası mənə qatdığıni, bütün sosial münasibətlərin dilin işarə sistemi daxilində formalaşdığını qeyd etməklə onun oynadığı siyasi rolu xatırladı. Dilin milli və etnik differensiasiyada

istəməz xalqımızın psixologiyasına da müəyyən təsir buraxıb".

Dil psixologiyası və ya psixolinqvistikə elmi var. O, nitq, düşüncə və şəxsiyyət arasındakı əlaqəni öyrənir, insanların dili necə yaratdığını və qavradığını, dilin şüuru necə formalaşdığını və dil xüsusiyyətlərinin danışanların mentalitetini və sosial mənsubiyyətini necə əks etdirdiyini, onları sosial qruplar, mədəniyyət və tarix-

lə necə əlaqələndirdiyini araşdırır. Bu sahə dili sadəcə işarələr sistemi kimi deyil, həm fərdi, həm də qrup (sosiolektlər) nitq nümunələrinin təhlili ilə daxili zehni prosesləri, dünyagörüşünü və ünsiyyət məqsədlərini əks etdirən insan varlığının ayrılmaz hissəsi kimi görür. Həmçinin psixolinqvistika, hər bir xalqın yaşadığı psixi situasiyanın onun dilinin leksikasında ifadə olduğunu elmi dəlillərlə təsdiq edir. Buna görədir ki, İlham Əliyev həmin gerçəkliyi nəzərə alaraq belə deyir: "Bu psixologiyanın fəsadları bu gün də var. Azalır, amma var. Nə qədər az olsa, o qədər də yaxşıdır. Yəqin ki, nəsilərin dəyişməsi ilə, başqa amillərlə bağlıdır. Ancaq dil o amildir ki, milləti millət edir. Biz bütün dövrlər ərzində dilimizi qorumuşuq və bu gün danışdığımız Azərbaycan dili bizim dil babalarımızın danışdığı Azərbaycan dilindən fərqlənmir. Bu, böyük nailiyyətdir. Mən hesab edirəm, xalqımızın böyük-lüyüdür ki, biz başqa dillərin təsirinə düşməmişik. Düzdür, sovet vaxtında bizim leksikonumuza bəzi kəlmələr daxil olmuşdur. Mən beynəlxalq leksikondan gələn kəlmələri nəzərdə tutmuram. Amma prinsip etibarilə müstəqillik dövründə biz özümüzü onlardan təmizləyib bildik".

Dövlət başçısının fikirlərindəki aktualıq XXI əsrin əvvəllərinin spesifik sosial-siyasi və sosial-mədəni realıqlardan irəli gəlir. Qlobal ikiqütblü sistemin süqutu ideoloji böhrana, nəticə olaraq özünüdərk böhranına səbəb olduğu bu gün dünyada çoxlarının qəbul etdiyi gerçəklikdir. Müxtəlif sosial icmaların nümayəndələri dünyada öz yerlərini tapmaq və "biz" və "onlar" arasındakı korrelyasiyanı müəyyən etmək ehtiyacını hiss edirlər. Eyni zamanda, qloballaşma və media və kommunikasiyaların artan təsirinin nəticəsidir ki, müxtəlif millətlər və etnik qruplar arasında artan qarşılıqlı əlaqələrin şahidi oluruq. Bu da milli stereotiplərin yaranmasına və yayılmasına səbəb olur. İnteqrasiya və milli, etnik kimliyin qorunması istiqamətində əks tendensiyaların kəsişməsində, birincisi, demokratiya və vətəndaş cəmiyyətinin möhkəm kök saldığı, ikincisi, azlıq etnik qrupları üçün nisbətən yüksək həyat səviyyəsi və həyat keyfiyyətinin əldə edildiyi ölkələrdə optimal və ağılabatan həllər tapılır. Bu, münasibətlər vəziyyətlərinin olmamasına zəmanət vermir, lakin belə ölkələrdə onların sürətli və konstruktiv həlli şansları həmişə yüksəkdir.

O şansların diqqətdə saxlanılmasının dilimizi, birbaşa və ya dolayısı ilə xalq və dövlətimizin həyatında oynayacağı rolu nəzərdə tutan İlham Əliyev buna görə tövsiyələrini bu formada çatdırır: "Bəzən bilərəkdən, bəzən bilməyərəkdən dilimizə daxil olan xarici kəlmələr - onlar dilimizi zənginləşdirmir və o kəlmələri istifadə edənləri daha ağıllı etmir. Çox dil bilmək yaxşıdır, mən də onun tərəfdarıyam. Amma sən xarici dillərdə lazım olan vaxtda

danış, biz öz dilimizi qorumalıyıq. Xarici kəlmələr dilimizi pozur, zənginləşdirmir və milli kimliyimizi də sarıdır, damcıdamcı, yavaş-yavaş. Bəlkə də, özümüz heç buna fikir vermirik, damcıdamcı sarıdır. Dil əldən gedəndən sonra, yaxud da ki, pozulandan sonra, ya da başqa dilə tamamilə uyğunlaşandan sonra onda milli kimlik də gedəcək, ondan sonra dövlətçilik də gedəcək, ondan sonra, Allah eləməsin, ölkəmiz də, necə deyirlər, böyük fəlakətlə üzləşə bilər. Ona görə Azərbaycan dilini qorumaq hər birimizin vəzifəsidir".

Bu vəzifənin əhəmiyyətini döndə-döndə xatırladan Prezident "milli kimliyin" sadəcə, mövcudluğunu deyil, inkişafı üçün vacib elementləri həm də ona görə xatırladı ki, hər birimizin məsuliyyəti təhtəşüurumuza əbədi həkk olunsun. Dil-də sosial mənzərəni təşkil edən münasibətlərin formalaşması və qorunması dil daxilində baş verir və buna görə də dil sosial hərəkətləri əsaslı şəkildə əlaqələndirir. Dil sosial təcrübəni müəyyənləşdirmək, qorumaq və ötürmək üçün əsas vasitəyə, eləcə də subyektiv mənalari obyektivləşdirmək üçün körpüyə çevrilir və fərdi təcrübələrə subyektivlərarası mənə qatır. Sosial münasibətlərin dilin işarə sistemi daxilində formalaşmasında dil, milli və etnik differensiasiyada mühüm faktora çevrilir. Onun təsiri yalnız müəyyən bir icmanın mənəvi varlığını əhatə etmir, həm də digər millətlər və etnik qruplara qarşılıqlı tamamlayıcılıq və fərqlilik hissi verir. Bunlar öz yerində. Prezident cəmiyyətin hər bir üzvünün daşıdığı məsuliyyət hissi məsələsinə ümumi formada yox, konkret ünvanlarla fərd və qruplara münasibət etməklə toxunur: "Efir məkanında ən çox danışan jurnalistlərdir və onlardan da xahiş edirəm, xarici kəlmələrdən istifadə etməsinlər. Mən hərdənbir eşidirəm televiziya verilişlərində, sizə aid deyil. Təbii ki, bizim ziyahılarımız, şairlərimiz, yazıçılarımız onların da sözlünə böyük ehtiyac var, onlar da biganə qalmasınlar bu işə. Mən akademiyaadakı çıxışmda bu məsələyə qısaca toxundum. Bu gün çərçivələri daha da açıram. Bu, ayrıca bir müsahibənin mövzusu ola bilər, çünki doğrudan da çox geniş mövzudur və sadəcə olaraq, biz hamımız vətəndaşları çağırmalıyıq ki, diqqətli olsunlar. Bu, sadəcə olaraq, belə demədim, elə dedim, deyil. Bunun çox dərin, necə deyirlər, layları var və dilimizi nə qədər çox qorusaq, nə qədər saf, təmiz saxlasaq, o qədər də millətimiz, necə deyirlər, saf olacaq və milli kimliyimiz həmişə bərqərar olacaq".

Bu fikrində də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti dilin saflığının qorunması üçün ayrı-ayrı elm və peşə sahiblərinin məsuliyyətini xatırlatmaqda haqlıdır. İlk növbədə, televiziya sahəsində çalışan jurnalistlərə çağırış edən ölkəmizin Lideri daha sonra ziyahılara, o cümlədən şair və yazıçılara üz tutur, onları dilimizin saflığının qorunmasında biganəlik göstərməməyə dəvət edirdi.

Bunlarla bərabər, çap və elektron medianın dilin saflığının qorunmasında ikili rol oynadığı xatırladı. Təbii ki, ya elektron, yaxud çap mediası jarqonları populyarlaşdırmaqda dili zəiflədə bilər, ya da nümunə mətnlərdə standartlar müəyyən etməklə xüsusilə gənclərimizin leksikasında düzəlməz fəsadlarla iz buraxa bilər. Elektron media daha auditoriyasının verdiyi imkanlar hesabına sürətli rəy yaratmaq və yaxud daha geniş əhatə dairəsinə malik olmaqla, dilimizdə əslrəncə formalaşan fonetik və ya şifahi ədəbi dilin normaları əsasında mövcud olan orfoepik qaydalar sistemində əsaslı zərbələr vura bilər.

Bunu nəzərdə tutan Prezident hamımızı xalqımızın varlığı ərzində yaratdığı söz xəzinəsinə həssas münasibətə çağırır. Bu, daha çox onunla bağlıdır ki, İlham Əliyev qloballaşmaqda davam edərək balaca-laşan dünyanın hansı hədəflərə can atdığını əvvəlcədən görən azsaylı siyasətçilərdən biridir.

Yanvarın 27-də Bakı Slavyan Universitetində (BSU) Azərbaycan Respublikasının “Azərbaycan Mədəniyyəti-2040” Konsepsiyasına uyğun olaraq BSU-nun Tədbirlər Planı çərçivəsində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin (ADPU) Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, filologiya elmləri doktoru, professor, Prezident təqaüdcüsü, Əməkdar müəllim, Qərbi Azərbaycan İcması(QAİ) İdarə Heyətinin üzvü Mahirə Hüseynovanın "Qərbi Azərbaycan: Danışan izlərin işığında" adlı kitabının təqdimatı keçirilib.

Tədbirdə BSU-nun rektoru Anar Nağıyev, ADPU-nun Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, professor Mahirə Hüseynova, Milli Məclisin(MM) deputatı, BSU-nun Jurnalistika kafedrasının müdiri Vüqar Rəhimzadə, MM-in deputatı Məlahət İbrahimqızı, Bakı Dövlət Universitetinin(BDU) Üzvi kimya kafedrasının müdiri, akademik Abel Məhərrəmov, Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin direktoru, akademik Nizami Cəfərov, Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru, professor Kərim Təhərov, Prezident Kitabxanasının direktor müşaviri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Nazim Mustafa,

"Qərbi Azərbaycan: Danışan izlərin işığında" adlı kitabının təqdimatı keçirilib

BSU-nu rektoru Anar Nağıyev çıxışında təqdimatı keçirilən kitabın elmi və ictimai əhəmiyyətini xüsusi vurğulayıb. Rektor qeyd edib ki, Qərbi Azərbaycanda Azərbaycan tarixinin, mədəni irsinin və milli dəyərlərinin sistemli şəkildə tədqiqinə həsr olunan bu kitab elmi müstəvidə təqdimatı baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

A.Nağıyev bildirib ki, kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Qərbi Azərbaycanla bağlı çıxışları əsas götürülüb. Qərbi Azərbaycana qayıdış konsepsiyası, Azərbaycançılıq ideologiyası, milli dəyərlərimiz, Azərbaycan dili və Azərbaycan tarixinə dair dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərinin konseptual nümunəsi kimi təqdim olunur.

Rektor müəllifin elmi yanaşmasını yüksək qiymətləndirərək qeyd edib ki, kitabda aparılan tədqiqatlar yalnız tarixi faktların təqdimatı ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda folklor nümunələri, dil materialları və bədii elementlər vasitəsilə milli yaddaşın qorunmasına və gələcək nəsillərə ötürülməsinə xidmət edir.

A.Nağıyev BSU-da fəaliyyət göstərən Qərbi Azərbaycan Tədqiqat Mərkəzinin bu istiqamətdə gördüyü işlərdən də bəhs edərək, mərkəzin elmi fəaliyyətinin genişləndirilməsində professor Mahirə Hüseynovanın dəstəyini qeyd edib. Bildirib ki, Qərbi Azərbaycan mövzusu artıq universitetin tədris proqramlarında, dərş vəsaitlərində və elmi tədqiqat istiqamətlərində sistemli şəkildə yer almaqdadır.

rində sistemli şəkildə yer almaqdadır.

Çıxışının sonunda rektor A. Nağıyev müəllifə və kitabın ərsəyə gəlməsində əməyi olan hər kəsə təşəkkürünü bildirib, belə tədqiqatların Azərbaycan elminin inkişafı, milli-mədəni irsin qorunması və gələcək nəsillərin maarifləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıdığını vurğulayıb. O, Mahirə Hüseynovaya gələcək elmi-pedaqoji fəaliyyətində uğurlar arzulayıb.

MM-in deputatları Məlahət İbrahimqızı, BSU-nun Jurnalistika kafedrasının müdiri Vüqar Rəhimzadə, BDU-nun Üzvi kimya kafedrasının müdiri, akademik Abel Məhərrəmov, Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin direktoru, akademik Nizami Cəfərov, Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru, professor Kərim Təhərov, Prezident Kitabxanasının direktor müşaviri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Nazim Mustafa, ADPU-nun Elmi-təşkilatı şöbəsinin müdiri, professor İbrahim Bayramov, BSU-nun rektor məsləhətçisi, dosent Ənvər Abbasov, Pedaqogika kafedrasının müdiri, pro-

fessor Pıralı Əliyev, Türkologiya kafedrasının professoru Nuridə Novruzova, Jurnalistika kafedrasının professoru Şəlalə Həsənova çıxış edərək kitabda Qərbi Azərbaycan reallıqlarının tarixi, elmi və mədəni aspektlərdən sistemli şəkildə araşdırıldığını vurğulayıblar.

Tədbirin sonunda ADPU-nun Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, filologiya elmləri doktoru, professor, Prezident təqaüdcüsü, Əməkdar müəllim, QAİ İdarə Heyətinin üzvü Mahirə Hüseynova çıxış edərək müəllifi olduğu kitab barədə ətraflı məlumat verib. O, tədqiqat əsərində Qərbi Azərbaycanın tarixi-mədəni irsi, dil, folklor və milli-mənəvi dəyərlərinin elmi əsaslarla araşdırıldığını diqqətə çatdırıb, bu mövzuda aparılan tədqiqatların əhəmiyyətini vurğulayıb. Mahirə Hüseynova kitabın təqdimatının keçirilməsinə görə BSU-nun rektoru A.Nağıyevə təşəkkürünü bildirib, universitet rəhbərliyinin Qərbi Azərbaycanla bağlı elmi təşəbbüslərə verdiyi töhfəni yüksək qiymətləndirib.

Professor Mahirə Hüseynova: missiyanın koqnitiv kreativləri

Proffessor Mahirə Hüseynova respublikamızın tanınmış elmi və ictimai simalarından olmaqla, intellektual, insani, ictimai proseslərə açıq, fəal vətəndaş mövqeyi ilə müasir Azərbaycan, eləcə də ümumtürk filologiyası və ictimai-humanitar fikrinə imzasını atmış ziyalı çoxşaxəli elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyətində aşağıdakı istiqamətləri ilə seçilir:

- Onun dilçilik sahəsindəki tədqiqatları, xüsusilə Türkologiya, Azərbaycan dialektologiyası, Müasir Azərbaycan dilinin üslubiyatı ilə bağlı əsərləri ciddi filoloji elmi ədəbiyyatlardandır. Dilçiliyin bu və ya digər istiqamətləri ilə oturmuş klassik elmi sistemləşmənin şərtində ənənəvi elmi ədəbiyyatlarla bərabər müstəqillik dövrünün yeni yanaşma üslubuna istinadən nəzəri və tarixi elmi küliyyata nəzəri filologiyanın yeni isimlərini ictimaiyyətə peşəkar dilçi olaraq təqdim edə bilməsidir. Müstəqillik dövrü elmi linqivistik plyedanın yaş fərqlərinə baxmayaraq onun mərhəmətli elmi qənaətləri ilə püxtələşmiş elmi cəmiyyətə səviyyəsinə yüksəlmişdir.

Müasir filoloji cəmiyyənin istedadlarından olan Sərxan Yavərinin ifadəsi ilə desək, “elmi mətndə mürəkkəb sintaktik konstruksiyalar nümayiş etdirməsi onun bir neçə məntiqi əlaqəni eyni anda idarəetmə qabiliyyətini, elmi təfəkkürün dərinliyini və sis-

temliyini göstərir. Mahirə Hüseynovanın arqumentləri necə əlaqələndirməsi hansı keçidlərdən istifadə etməsi və fikirlərini hansı ardıcılıqla inkişaf etdirməsi onun elmi üslubunun və orijinallığının əsas göstəricisidir.”

- Bədii əsərlərində, - Haqqı çağıranlara salam olsun müraciəti ilə Anadan-Vətənə, oradan dövlətə, sonra da vətəndaşlığa yüksəlməklə professor Ağarəhim Rəhimovun fəlsəfi essensində deyildiyi kimi "Qüdrətdən doğan nura yüksək insani dərkə ehtiva edən" - əbədiyyətə çağırışı özündə birləşdirən insanlıq simfoniyasıdır. Onun elmi üslubunda sadə, amma o qədər də yüksək fəlsəfi əxlaqi qənaətləri ilə süslənmiş poeziyası kövrək qadın ruhunun ifadəsi olaraq qalmış ictimai-poetik çağırışların yüksək ruhu baxımından vətənpərvərlik poeziyasıdır, özündə ciddi hədəfləri ehtiva edən fəal vətəndaş poeziyasıdır.

- Professor Mahirə Hüseynovanın Ümummilli lider Heydər Əliyevin unikal natiqlik nitq mədəniyyəti kontekstində apardığı araşdırmaları, xüsusilə "Ulu Öndərin natiqlik məharəti", "Missiya", "Baxış bucağı", "Heydər Əliyev və strateji azərbaycançılıq" nəhayət, Heydər Əliyev və Azərbaycan dilinin inkişaf strategiyası" adlı əsərləri klassik nəzəri-sosial tədqiqatlar olaraq elmi ictimaiyyətin diqqətindədir.

Əliyevşünaslıqla bağlı aparılan çoxsaylı tədqiqatlardan üstün cəhəti ondadır ki, onların əksərində publisistika və pafos hakim olduğu halda, professor Mahirə Hüseynovanın əsər-

lərində ciddi elmi mühakimələri, nəzəri əsaslandırma, xüsusilə əvvəlki və sonrakı hakimiyyətləri dövrünün ideoloji paralelləri ilə Heydər Əliyevin müstəqil dövlətçilik kursunun onun şəxsiyyətindən, fitri qabiliyyətindən və zəngin həyat təcrübəsindən qaynaqlanan titanik fəaliyyətinin geniş mənzərəsini yarada bilməsi baxımından elmi - politoloji kreativləri ilə seçilməlidir.

-Respublikada filoloji-pedaqoji elmi istiqamətlər üzrə elmi işlərin dəyərləndirilməsi prosesinə rəhbərliyi də heç bir təmənnə güdmədən ləyaqətlə yerinə yetirdiyi fəal vətəndaş simasını tamamlayan üstün xarakterik keyfiyyətlərindəndir. Onun şəxsiyyət və ziyalı meyarına əsaslanan intellektual simasını yüksək səviyyəsi, bir azda qabarıq desək, elmi obyektivliyi və kristal insani keyfiyyətlərinin özünəməxsus "əyari-sis testi" yəni aristokrathğı tamamlayır.

-Professor Mahirə Hüseynova görkəmli elm, ictimai-siyasi xadim, məşhur 91-lər Siyasi Təşəbbüsünün fəal üzvlərindən olan Əməkdar elm xadimi, Milli Məclisin sabiq üzvü Həsən Mirzə ocağından dərş götürmək baxımından da örnək ailəni təmsil edir. Bu ailə-ocağı intellektual-mənəvi əhatə dairəsi ilə bərabər, daha çox ictimai mövqeyi, dövlətçiliyə sdaqətli və keyfiyyətli xidmətləri ilə seçilən xüsusi ailədir. Onların başlıca xidməti üslubu etimad göstərilən, yüksək dövlət vəzifələrində prinsipiallığı, cəmiyyətə açıqlığı və etibarlığı

ilə rəsmi ailə imicini təmin etməsidir. Tapşırılan yüksək xidməti etimadi aldıqları ailə tərbiyəsinə nəticəsi olaraq unutmayan, tapşırığı mərdi-mərdənə həll edən, bəzilərdən fərqli olaraq şəxsi nəfisini ictimai tapşırıqdan çox-çox aşağıda tutan vətənpərvər ailədir. Bütün bunlar ailənin Həsən Mirzədən sonra elmi potensialının bayraqdarı kim sevimlisi olan professor Mahirə Hüseynovanın da şəxsiyyətini təməmləyən çoxsaylı keyfiyyətləri içərisində mühüm yer tutur.

-Mahirə xanımın şəxsiyyətini təməmləyən mühüm keyfiyyətlərdən biri də müasir mərhələdə ölkəmizin Birinci Vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın liderliyində geniş vüsət almış və cəmiyyətin bütün təbəqələrini əhatə edən Respublika qadın Hərəkatının ən fəal simalarından olmasıdır. O, respublika Qadın Hərəkatında əsas göstərilən başlıca prinsipə, yəni gözü hansısa ölkədə, qurumda, şəxsiyyətdə yox dövlətdə, vətəndə olmağa üstünlük verərək, təəsübkeş, milli, prinsiplə ailə nümunəsini təmsil edir. Azərbaycan qadını kimi ailə ocağını dəyər olaraq təmsil etməklə, XXI əsrin global çağırışları kontekstində cəmiyyətimizin qarşısında duran başlıca vəzifələrin həllində fəal və ləyaqətli qadın ziyalı nümunəsi də göstərməsidir.

-Həyatının ən məhsuldar və mədriklik dövrünə qədəm qoyan professor Mahirə Hüseynovanın yeni tipli vətəndaşlıq mövqeyini təmsil edən bir mühüm keyfiyyəti də ölkə Prezidenti, Müzəffər Ali Baş komandan cənab İlham Əliyevin çox ciddi strateji hədəflərə hesablanmış Qərbi Azərbaycan İcmasının İdarə Heyətinin üzvü kimi onun təşkilatlanmasında və hüquqlarının respublika və beynəlxalq miqyasda tanınmasında göstərdiyi vətənpər təşkilatçılıq keyfiyyətidir.

- İcmamızın İdarə Heyətinin üzvü, eləcə də ən nümunəvi rayon icmaları olan Keşkend və Paşalı icmalarının rəhbər-kordinatoru kimi göstərdiyi fədakarlığı da xüsusi qeyd edilməlidir. Onun bilavasitə rəhbərliyi ilə Bakıda, Naxçıvanda, Qubada, Qaxda və başqa şəhər və rayonlarda həyata keçirilən festivalların, konfransların, müsabiqələrin yüksək təşkilatçılıq səviyyəsinin təmin edilməsidir. Bu, atababa ocağına Qayıdış Konsepsiyasında ifadə edilmiş məqama fəal vətəndaş təşəbbüskeşliyi ilə cavab vermə təşəbbüsü olaraq yüksək mənəvi statusu ilə seçilmə nümunəsidir.

Həsən Bayramov
Bakı Qızlar Universitetinin "Pedaqogika"
kafedrasının müdiri, Pedaqogika elmləri
doktoru, Pedaqoji və Sosial Elmlər
Akademiyaşının akademiki

Sinəsini xalqına tuşlanmış gülləyə sipər etmiş Ülvi

Ülvi Bünyadzadə 23 sentyabr 1969-cu ildə Göyçə mahalının Basarkeçər rayonunun Kəsəmən kəndində ziyalı bir ailədə dünyaya göz açmışdır. 5 yaşından yazıb-oxumağı bacarmış Ülvi 6 yaşında ilk şeirini yazmışdır. Ülvi Bünyadzadə ibtidai təhsilini Kəsəmən kəndində, orta təhsilini isə Daşkəsən kəndində almışdır. 1978-ci ildə Ülvinin valideynləri Kəsəmən kəndindən Daşkəsən kəndinə köçmüşdür.

12-13 yaşlarından sonra, ümumiyyətlə, bütün şagirdlik həyatı boyunca vaxtaşırı olaraq şeirləri, müxtəlif səpkili bədii və publisistik yazıları ilə "Daşkəsən" qəzetində çıxış etmişdir. Eyni zamanda rayonda fəaliyyət göstərən "Qoşqar" Ədəbi birliyinin üzvlüyünə qəbul edilmişdir. Orta məktəbdə oxuduğu illərdə Ülvi həm də yeddi illik musiqi təhsili almışdır. O, qarmon, tar, saz, piano, kamança kimi musiqi alətlərində ifa edə bilirdi.

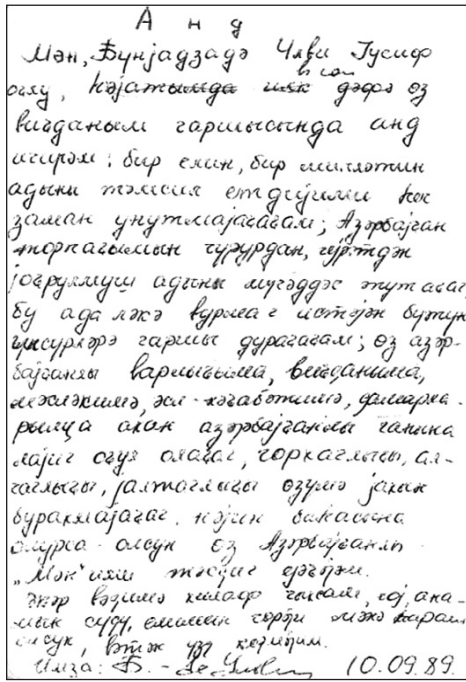
1986-cı ildə sənədlərini ADU-nun Şorqşınashlıq fakültəsinin fars dili şöbəsinə vermiş, imtahanlarını müvəffəqiyyətlə versə də, müsabiqədən keçməmiş, Daşkəsən kəndinə qayıdaraq rayon təmir-tikinti idarəsində rəngsaz işləmişdir. 1987-ci ildə SSRİ-nin 50 illiyi adına APXDİ-nin ingilis dili fakültəsinə daxil olmuşdur. Təhsilə başladığı ilk günlərdən qrup nümayəndəsi seçilmiş, dərslər əlaçısı və fəal ictimaiyyətçi kimi tezliklə bütün institutda tanınmışdır. İnstitutun qəzetində yazıları mütəmadi çap olunmuşdur.

Ülvi ərəb, fars, latın, özbək dillərində (sərbəst öyrənməklə) yazıb-oxumağı, ingilis,

rus dillərini isə mükəmməl bilirdi. 1987-1989-cu illər Ülvi Bünyadzadənin qısa ömrünün ən məhsuldar dövrü olmuşdur. 1988-ci ilin iyunundan 1989-cu ilin sentyabrına qədər hərbi xidmətdə olmuşdur. Ülvi əsgəri xidmətini yüksək səviyyədə yerinə yetirdiyinə görə hərbi hissədə Sov.İKP üzvlüyünə qəbul edilmişdir.

1989-cu ilin sentyabr ayında SSRİ Müdafiə nazirinin həmin dövrdəki qərarına əsasən o, tələbə olduğu üçün vaxtından 9 ay əvvəl hərbi xidmətdən tərxis olundu və APXDİ-nin II kursunda təhsilini davam etdirmək üçün

sentyabr ayının əvvəllərində Kanskdan Bakıya qayıdan Ülvi həmin gün mitinqdə iştirak etmiş və uydurma "Dağlıq Qarabağ problemi"nin xalqı üçün yaratdığı sıxıntıların, iztirabların, gərginliklərin daha da dərinləşdiyinin şahidi olmuşdur.

10 sentyabr 1989-cu ildə ana torpağı, doğma xalqı qarşısında övladlıq borcunu şərəflə, ləyaqətlə yerinə yetirəcəyini vicdan borcu bilərək öz müqəddəs "And"ını yazmışdı.

Ülvi Bünyadzadə Xarici Dillər İnstitutunda Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin dayaq dəstə-

sinin və Şimali Azərbaycan Azad Tələbələr İttifaqının (ŞAATI) yaradılmasında fəal iştirak edirdi. O, AXC-nin institutdakı dayaq dəstəsinin fəaliyyət proqramını hazırlayanlardan biri olmuşdur.

Sov.İKP-nin bütün sovet xalqlarının həyatında oynadığı mənfi rolu başa düşərək Bakıya qayıtdıqdan sonra Azadlıq meydanında (dekabr) mitinq zamanı "Xalq bu mübarizədə gedilən yoldakı qələbəyə inandırmaq üçün lazımsa, bütün cismimizi yandırmağa hazır olmalıyıq" deyərək kommunist biletindən imtina etdiyini bildirmiş, bileti oradaca ovcunun içində nümayişkarənə yandırmışdır.

19 yanvar 1990-cı ildə gecə Bakıya girən sovet ordusunun yolunu kəsmiş, dinc piketin gülləbaran edilməsinə dözməyərək, sinəsini xalqına tuşlanmış gülləyə sipər etmiş və saat 00.20-də həlak olmuşdur. Yanvarın 20-də axşamüstü dostları, tələbə yoldaşları və müəllimləri onun cəsədini Semaşko adına xəstəxanadan tapdılar.

Ülvi Bünyadzadə Bakıda Şəhidlər xiyabanında 40-cı qəbirdə dəfn olunmuşdur.

Ülvinin əsərlərinə 200-dən çox şeiri, "Ömür yolu" poeması və "Qansızlar" povesti (Hər iki əsər Əfqanıstanda döyüşən həmvətənlərimizə həsr olunub), 40-a yaxın hekayəsi, 5 pyesi, 20-yə yaxın dünya ədəbiyyatından orijinal tərcümələri (ingilis və rus dillərindən), 7 ədəbi və ictimai məzmununda məqaləsi, bibisi Almaza, dostları Məhəbbət və Cavidə yazdığı xeyli məktubları və s. yazıları daxildir.

*Qərbi Azərbaycan
Araşdırmalar Mərkəzi*

XX-ci əsrdə Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalının sosial-iqtisadi inkişafı və deportasiyalar

Dərələyəz mahalı, Qərbi Azərbaycanın qədim və strateji bölgəsi və tarix boyu Azərbaycan xalqının mühüm yaşayış məkanlarından biri olmuşdur. Bu bölgə həm təbii-coğrafi şəraiti, həm də iqtisadi potensialı ilə seçilmiş, Zəngəzur və Naxçıvanla birgə Cənubi Qafqazda türk-müsəlman məskənlərinin mühüm hissəsini təşkil etmişdir.

XX əsr Dərələyəz mahalı üçün həm sosial-iqtisadi dəyişikliklər, həm də deportasiyalar, etnik təmizləmələr və milli faciələr dövrü olmuşdur.

XX əsrin başlanğıcında Dərələyəz mahalının sosial-iqtisadi həyatı, əsasən, kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatına əsaslanırdı. Əhalinin böyük əksəriyyəti əkinçilik, maldarlıq, arçılıq və bostançılıqla məşğul olurdu.

* Əsas kənd təsərrüfatı məhsulları: buğda, arpa, paxlalılar, tütün, kartof və bostan bitkiləri idi.

* Heyvandarlıqda isə qoyunçuluq və maldarlıq üstünlük təşkil edirdi.

* İstehsalın əsasını ailə təsərrüfatları təşkil edirdi.

İqtisadi fəaliyyət, əsasən, suvarmaya əsaslanırdı. Dərələyəz çayı və onun qolları əkin sahələrinin məhsuldarlığında mühüm rol oynayırdı. Lakin kəndlərdə texniki avadanlıqların azlığı və feodal münasibətlərin qalması kəndlilərin həyat səviyyəsini aşağı səviyyədə saxlayırdı.

1905-1907-ci illərdə Qafqazda baş verən erməni-müsəlman toqquşmaları Dərələyəz bölgəsinə də təsir etdi. Bir sıra azərbaycanlı kəndləri dağıldı, əhali müvəqqəti olaraq Naxçıvana, Zəngəzura və digər ərazilərə sığındı. Bu hadisələr gələcəkdə baş verəcək etnik təmizləmələrin başlanğıcı idi.

1918-1920-ci illərdə Dərələyəz mahalında etnik təmizləmələr, Qafqazda siyasi vəziyyətin dəyişməsi, Ermənistan Respublikasının yaradılması Dərələyəz mahalında azərbaycanlı əhalinin faciəli taleyinə səbəb oldu. Bu dövrdə erməni silahlı dəst-

tələri Dərələyəz mahalının azərbaycanlı kəndlərinə hücum edərək, kütləvi qətlər və yağınlar həyata keçirdilər.

Beləliklə, 1920-ci ilə qədər Dərələyəz mahalının azərbaycanlı əhalisinin böyük hissəsi doğma yurdlarını tərk etməyə məcbur oldu.

Bu illər bölgənin iqtisadi həyatını tamamilə iflic vəziyyətinə saldı - tarlalar əkilmədi, təsərrüfatlar dağıldı, ticarət əlaqələri kəsildi.

Sovet hakimiyyətinin bərqərar olması və iqtisadi canlanma Ermənistanın sovetləşməsi ilə Dərələyəz mahalında yeni inzibati sistem quruldu. Bu dövrdə Sovet hökuməti iqtisadiyyatı bərpa etməyə, kənd təsərrüfatında kolxoz-sovхоз sistemə keçməyə başladı.

Dərələyəz mahalında bir neçə iri kolxoz və artel yaradıldı. Əkin sahələri yenidən bərpa olundu, əhaliyə torpaq payları verildi. Azərbaycanlı kəndlilər də bu prosesdə iştirak etsələr də, onların torpaq payı çox vaxt ikinci dərəcəli hesab edilirdi.

1930-cu illərdə kolxozlaşma məcburi şəkildə aparılırdı. Kəndlilər mal-qarasını və torpağını dövlət kolxozuna verməyə məcbur edilirdi. Bununla yanaşı, savadsızlığın ləğvi üçün məktəblər açıldı, lakin tədris dili əsasən erməni dili idi. Azərbaycanlı uşaqlar üçün milli məktəblər məhdud sayda idi.

İkinci Dünya müharibəsi illərində Dərələyəz mahalından çoxsaylı azərbaycanlı kişilər cəbhəyə göndərildi. Cəbhəyə göndərilənlərin böyük hissəsi həlak olaraq geri dönmədi.

Kənd təsərrüfatında qadın və yaşlı kişilər çalışırdı. Müharibə illərində məhsuldarlıq aşağı düşdü, aclıq və yoxsulluq artdı. Buna baxmayaraq, kənd təsərrüfatı məhsulları dövlət üçün zorla müsadirə olunurdu. Müharibədən sonra isə Dərələyəz mahalı yenidən iqtisadi bərpa mərhələsinə qədəm qoydu.

Sovet hökumətinin 23 dekabr 1947-ci il tarixli qərarı ilə Qərbi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən, o cümlədən Dərələyəz mahalından da minlərlə azərbaycanlı ailə zorla Azərbaycanın iqlim şəraiti daha isti olan bölgələrinə köçürüldü.

* 1948-1953-cü illərdə Dərələyəzdən Naxçıvana, Kür-Araz ovalığına və Qarabağa köçürülən ailələrin sayı minlərlə idi.

* Deportasiya zamanı çoxlu sayda insan yolda xəstəlik, aclıq və soyuqdan həlak oldu.

Boşaldılmış kəndlərə isə Ermənistanın müxtəlif yerlərindən, Türkiyədən, İrandan, Suriyadan olan erməni ailələri köçürülərək yerləşdirildi. Bununla da mahalın etnik tərkibi köklü surətdə dəyişdirildi.

1953-cü ildən sonrakı illərdə sosial-iqtisadi həyat və milli məhdudiyyətlər dövrü başladı və Ermənistanı sovet modernləşməsi prosesləri həyata keçirilirdi:

* Kolxoz və sovxozlar birləşdirilərək iri təsərrüfatlar yaradıldı;

* Əkinçilikdə texnika tətbiq olunmağa başladı;

* Heyvandarlıqda məhsuldarlıq artdı;

* Elektrik enerjisi, məktəblər, feldşer məntəqələri kəndlərə gətirildi.

Lakin bu inkişaf yalnız formal xarakter daşıyırdı. Azərbaycanlı kəndlərə dövlət investisiyaları çox az yönləndirilirdi, yollar və məktəblər bərpad vəziyyətdə idi. Azərbaycan dilində təhsil demək olar ki, aradan qaldırılmışdı.

Erməni hakimiyyət orqanları 1960-1980-ci illərdə də azərbaycanlı əhaliyə mədəni və ideoloji təzyiqlər göstərirdilər:

* Azərbaycanlı yer adları erməniləşdirildi;

* Azərbaycan məktəbləri bağlandı;

* Gənclərin işə düzəlməsi və ali məktəblərə qəbulunda ayrı-seçkilik tətbiq olundu.

Bütün bu amillər nəticəsində azərbaycanlı əhalinin bir hissəsi "kənüllü olaraq" təcridən Naxçıvan və Azərbaycanın digər bölgələrinə köç etməyə məcbur oldu.

Deportasiyaların sosial nəticələri 1905-1988-ci illər ərzində Dərələyəz mahalı azərbaycanlı əhalisini bir neçə dalgada itirdi:

1. 1905-1907-ci illərdə - ilk etnik toqquşmalar və müvəqqəti köçlər;

2. 1918-1920-ci illərdə - kütləvi qırğınlar və birinci deportasiya;

3. 1948-1953-cü illərdə - sovet qərarları ilə zorakı köçürülmə;

4. 1988-ci ilin sonuna qədər - siyasi və mədəni təzyiqlər nəticəsində məcburi miqrasiya.

Bu proseslər nəticəsində Dərələyəz mahalının əsrlərlə formalaşmış azərbaycanlı mədəniyyəti, adət-ənənələri, məscidləri, qəbiristanlıqları məhv edildi.

1988-ci ilin sonuna doğru mahalda azərbaycanlı kəndlərinin və əhalinin sayı sıfıra endirildi.

1905-1988-ci illər Dərələyəz mahalının tarixində həm sosial-iqtisadi inkişafın, həm də milli fəlakətlərin dövrü olmuşdur. Sovet modernləşməsi formal tərəqqi gətirsə də, azərbaycanlı əhali bu prosesdən kənarda saxlanılmış, onların milli hüquqları pozulmuşdur. Deportasiyalar Dərələyəzin sosial strukturunu, demoqrafiyasını və mədəni simasını kökündən dəyişmişdir. Qədim türk kəndləri təcridən boşalmış, əhali öz doğma torpaqlarından məhrum olunaraq zorla qovulmuşdular.

Bu dövr Dərələyəzin tarixində "faciəvi dövr" kimi yadda qalmış, XX əsrin sonunda 1987-1988-ci illərdə baş verən son deportasiya ilə tamamlanmışdır. Lakin Dərələyəz mahalı Azərbaycan xalqının yaddaşında doğma və itirilmiş yurd kimi əbədi yaşayır.

Yaranmış tarixi fürsət bütün Qərbi Azərbaycanlılar kimi, qəlblərində Vətən sevgisi ilə yaşayan Dərələyəzlilərin də öz dogma yurd-yuvalarına dönmələrinə böyük ümid yaratmışdır.

Məhəmməd Rəsulovlu,

QAI-nın Keşikənd icma sədrinin müavini, AYB-nin üzvü

Hər bir xalqın tarixləşən, yadda qalan tarixi günləri var. Əfsuslar ki, həmin günlər heç də həmişə təkcə sevincli, fərəhli olmur. Azərbaycan xalqının ən yeni tarixində ən qəmlili, kədərli günlərdən biri 1990-cı ilin 20 yanvarında baş verən faciədir. Həmin gün rəsmi şəkildə çox dəqiq ifadə olunmuşdur: Ümumxalq hüzn günü. 1990-cı il yanvarın 20-nə keçən gecə Bakıda müdhiş hadisə baş verdi.

Sovet imperiyası tərəfindən xalqımızın coşub daşan azadlıq, müstəqillik arzularını, möhtəşəm meydan hərəkətini boğmaq üçün paytaxtımıza təpədən-dırnağadək silahlanmış qoşun yeridildi. Qoşunun tərkibində Stavropol və Krasnodar diyalarından ehtiyatda olan erməni hərbciləri də vardı. Özünü yenidənqurmanın memarı, demokratiyanın tərəfdarı kimi qələmə verən Qorbaçov əslində isə demokratiyanın da, yenidənqurmanın da düşməni idi. Qorbaçov hadisə ilə bağlı dərhal düşünüb-daşınmadan, dəlilsiz-sübutsuz və soyuqqanlı şəkildə bildirdi ki, Bakıya qoşunlar yeridilib. Halbuki onun və Bakıdakı əlaltılarının əlləri ilə qanlı cinayət törədilmiş, yüzrlərlə günahsız insanın qanı tökülmüşdü. Bakı küçələrində günahsız şəhidlər yan-yana düzülmüşdü. Həmin faciəli gecədən əvvəl baş verənlər də yaxşı yadımızdadır. İnsanlar öz yurd-yuvalarından didərgin salınmışdılar. Didərginləri Qarabağda, Şuşada deyil, Bakıda yerləşdirməyə çalışırdılar. Bütün bu hadisələr gəncləri daha mübariz olmağa çağırırdı. Çünki soydaşlarımız özəli torpaqlardan - Göyçədən, Zəngəzurdan, İrəvandan amansızcasına qovulmuşdu. Əslində, onlar öz başlarının hayında idilər..... lakin, belə bir dövrə heç kim inanmırdı ki, Bakıya qoşun yeridiləcək..... Gənclərimiz, qocalarımız qanına qəltan ediləcəklər. Sovet imperiyası əsgərlərinin süngülərinin qurbanı olacaqlar. 20 yanvar faciəsi insanların başına gələcək. 19-dan 20-nə keçən gecə qəlblərdə tarixi faciə kimi qeyd olunacaqdır. Belə faciənin qurbanlarından biri də Yusif Sadıqov oldu. Yusif Sadıqov 1964-cü ildə yanvarın 20-də ustad aşiq Ələsgər yurdunda-qədim

ŞƏHİDLƏRİN XATİRƏSİ UNUDULMUR

Doğulduğu gündə şəhid olan Yusif Sadıqov

Göyçə mahalında anadan olmuşdur. Bu yurdun ab-havası Yusifi şair qəlbli, təbiət vurğunlu böyütmüşdü. Zahirən sakit, əslində qaynar, coşğun təbiətli idi Yusif. Sakit təbiəti riyaziyyata bağladı Yusifi. Güclü məntiqi, iti yaddaşı olan Yusifi hələ orta məktəbdə hamı riyaziyyatçı kimi tanıyırdı. O, dəfərlə respublika olimpiadalarında iştirak edib birincilik qazanmışdı. Orta məktəbi 1981-ci ildə qızıl medalla qurtarıb BDU-nun mexanika-riyaziyyat fakültəsinə daxil olmuşdur. Oxuduğu illərdə dəfərlə Moskva, Vilnüs universitetin mexanika-riyaziyyat fakültəsinə təmsil etmiş, riyaziyyat olimpiadalarında qalib olmuş, I dərəcəli diplomla vətənə qayıtmışdı. Universiteti 1986-cı ildə fərqlənmə diplomu ilə qurtarmışdır. Öz istedadı, qabiliyyəti ilə seçilən bu gənc 1988-ci ildə təhsilini davam etmək üçün Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Mexanika-riyaziyyat İnstitutunun aspiranturasına daxil olmuşdur. Aspirant olduğu iki il ərzində minimumlarını əla qiymətlərlə vermiş, işini başa çatdırmış, dəfərlə aspirantların Respublika konfransında, institutda seminarlarda çıxış etmiş və istedadı ilə tanınmışdır. İnstitutun əməkdaşları Yusifin şəxsinə gələcəyin böyük alimini görürdülər. Yusif hərtərəfli gənc idi: oxumaqdan yorulmazdı, Azərbaycan tarixini, dünya ədəbiyyatını oxuyardı. Riyaziyyatdan yorulanda bunlarla məşğul olardı. BDU-nun filologiya və tarix fakültələrində onunla eyni illərdə oxuyanlar onun filoloji və tarix bilgilərinə çox yaxından bələd idilər. M.F.Axundov adına kitabxananın və Akademiyanın işçiləri ucaboylu, qaraqaşlı, gülürüzlü, mehriban, zarafatçı olan bu gəncdən tez-tez söhbət açırdılar.

Nişanlı idi.... yaşayıb-yaratmaq istəyirdi. Hər bir gənc kimi xoşbəxt olmaq istəyirdi. Lakin.... həmin gecə neçə igidimiz şəhid oldu....o dəhşətli yanvar gecəsində. İlk gün çox təəccüblü idi ki, həlak olanlara ekstremist adı verməyə çalışdılar. Lakin, Azərbaycan xalqı təlatümə gəldi....xalq ayağa qalxdı. İgidlərini, günahsız qəhrəmanlarını, şəhidlərini dünyaya tanıtdırdı.

1990-cı ildə ad günündə Yusif evdə yox idi, hamı axtarırdı Yusifi. O, evdən saat 12 radələrində, ilk güllə səsindən, tank uğultusundan oyanıb çıxmışdır. Yalın əllərlə tankın qarşısını kəsməyin, düşməni susdurmağın qeyri-mümkün olduğunu bildirdi və bunu bilə-bilə gedirdi. Çünki o 1988-ci ildə ana-atasının, ailəsinin Göyçə mahalından silah gücünə necə köçürüldüyünü bilirdi. Çünki o, Qarabağda artıq baş qaldırmağa başlayan düşmən həmləsini görürdü. Bütün bunların qəlbində

yaratdığı narahatlıqla, ürəyi vətən sevgisi ilə coşan bu gənc tankın üstünə getməklə bu haqsızlıqlara son qoymaq istəyirdi. Düşünürdü ki, sən getməsən, mən getməsəm nə olacaq bu yurdun halı? O tələsirdi, tankın altında əzilənlərin, al qanı küçələri boyayan günahsız yurddaşlarının köməyinə tələsirdi... onda olan vətən sevgisi və vicdanının səsi qoymazdı onu evdə. Çıxdı.... çıxdı və sağ əlinin daşlanmış yumruğu ilə yamanlığın gözünü tökməyə getdi və geri qayıtmadı. O gecə onun kimi yüzrlərlə insan qayıtmadı evinə. Onlar vətən torpağını ev bilib onun qoynunda əbədi yaşarlıq seçdilər. İndi Şəhidlər Xiyabanında üstünə Yusif Allahverdi oğlu Sadıqov (20.01.1964-20.01.1990) adı yazılmış bir məzar var. Doğulduğu gündə şəhid olan Yusif Sadıqov. Hər gün yüzrlərlə vətən övladı həmin məzarın üstünə gül dəstəsi qoyub, önündə baş əyir. Bir də bu məzarın önündən oğul dərdi daşıyan bir ata, bir ana, bacı-qardaşı keçir. Bir də Yusifi qəlbində bir qəhrəman kimi yaşadanlar... İllər keçəcək...O şəhidlərin sırasına onların oğulları, nəvələri qoşulacaq. Lakin bir şey dəyişməyəcək.... O günü yaşayan xalq bir daha müstəmləkə zəncirini boynuna taxmayacaq. O gecə azadlığı zərrə- zərrə, qram-qram istəməyən xalq nəsilərə ötürəcək azadlıq sevgisini.. Bizlər, sizlər unudulacağıq. Lakin Azadlıq müjdəçisi olan o şəhid qartallar hər gün körpəsinin əlinə tutub Xiyabana ziyarətə gedənlərlə əbədi yaşayacaq. Onlar yaşayacaq və Azərbaycan əbədi var olacaq.

Yusifin faciəli ölümü təkcə ailəsi üçün deyil, millətin faciəsi oldu. Rəsmi müharibə elan etmədən, hətta bəyanat verilmədən fəvqəladə vəziyyət elan edilməsindən yeddi saat qabaq sovet qoşunları Bakı şəhərində qırğın törətdilər. Əliyalın, günahsız insanları tankların altında əzdilər. Yusif də bu tankın altında olan qurbanlardan biri oldu. Səhər açılarda sanki günəşin üstündə qırmızı qan görünürdü....günəş də sanki bu faciədən ağlayırdı. Heç kimin ağlına gəlməyən bu qəddarlıq bütün insanları ağlatdı.... Qəddarlar diri-diri insanların üstünə tanklar sürmüşdülər. Tankın tırtırları altında ancaq Yusifin sağ qolu çıxmışdı. Bu faciəni görənlər dəhşətə gəlmişdi. Yüzrlərlə öldürülənlərin, yaralıların günahsız qanları Bakının küçələrindən axırdı. Xalq Şəhidlərinə yüksək qiymət verdi. Dağüstü parkda öz şəhidlərini dəfn etdilər. Yusifin də sağ qolu Şəhidlər Xiyabanında dəfn olundu. Ananın ah-naləsi ətrafı bürüdü:

*Şəbnəm Həsənlı - Qaribova
filologiya elmləri doktoru*

*Ey dünya, gidi dünya,
Üzün igidi, dünya.
Namərdi uca tutdun,
Yıxdın igidi, dünya.*

Şəhidlər dağı... Bu gün bu dağdan yalnız Bakı və Xəzər deyil, bütün Azərbaycan görünür - o taylı, bu taylı. Bu gün bura Azərbaycanın ən yüksək dağı, ən uca zirvəsidir. Şəhidlərimiz ruhu da bu zirvədədir. Bu zirvədə keçmişimizi də görürük, gələcəyimizi də. Tariximizin rəmzidir Şəhidlər xiyabanı. Qəhrəmanların, igidlərin qürur rəmzidir Şəhidlər dəfn olunduğu yer. 20 Yanvar gecəsindən bizə xatirədir Şəhidlər xiyabanı. Yusif kimi gənclərin qəhrəmanlıq rəmzidir. Şəhidlərimizin uyuduğu bizim ziyarətgahımızdır. Tarix özü bir müəllimdir. Bizə ibrət dərsi verdi. Həmin tarix 19-dan 20-nə keçən gecə şəhid qanının töküldüyü gündür. Yusif də o gündən ancaq qəlblərdə yaşadı. O gündən illər keçsə də hər gün bizi ona daha da yaxınlaşdırır. Lakin, onun uyuduğu yer Şəhidlər Xiyabanıdır. O Xiyaban ki, bizə Şəhidlər dağı yaşadır. Şəhidlər dağı, ürəklərə dağdan ağır dağ çəkən Şəhidlər dağı. Xalqın matəmi, hüznü, dərdi, xalqın mütillik, köləlik, əsarət üzərində qələbə rəmzi...Şəhərin aşağı məhəllələrindən, dəniz sahilindən başımızı qaldırıb yuxarı baxanda çətin anlarımızda ucalardan uca Tanrıya üz tutacağıq. Bir də Şəhidlər dağını, onun əbədi məşəllərinə tapınacağıq.

Bu saflaşma, təmizləmə, müqəddəsləşmə anlarında qəlblərimizə kədərli bərabər, ümid, işıq, həyat duyğuları da dolacaq. Çünki, həmin gecə müstəqilliyimizə aparan gecə idi. Müstəqilliyimiz ilk şəhidlərinin qanı bahasına başa gəldi. Vətən o vaxt Vətəndir ki, onun yolunda canından keçənlər var. Başını uca tut Azərbaycan. Sənin üçün hər zaman ölməyə hazır olanların var. Azərbaycan xalqı Şəhidlərini yaşadır....Bu gün soyuq ruzigar Şəhidlər Xiyabanında sükuta qərş olmuş şəhid məzarlarının üstündəki ağacların çıpaq budaqlarını xəfif-xəfif yellədir. Şəhidlər öz canlarını fəda etdilər ki, biz tarixin kədərli faciələrindən dərs almalıyıq.

Allah Sizə rəhmət eləsin Şəhidlər!

ƏRGƏZ PİRİ

Ərgəz Dərələyəzin Keşkənd (Yeğəqnadzor) rayonunda azərbaycanlı kəndidir. Bu kənd rayon mərkəzinin yaxınlığında yerləşir.

Qədim tarixə aid mənbələrdə göstərilir ki, 1590-1727-ci illərdə Ərgəz kəndinin 4.170 ağca gəliri olmuşdur. Faktlar göstərir ki, bu kənddə 1831-ci ildə 198 nəfər, 1873-cü ildə 348 nəfər, 1886-cı ildə 479 nəfər, 1897-ci ildə 587 nəfər, 1900-cü ildə 745, 1914-cü ildə 820 nəfər, 1916-cı ildə 758 nəfər azərbaycanlı olmuşdur.

1918-ci ildə rayon mərkəzinə yaxın olan bu azərbaycanlı kəndini erməni daşnakları yerlə-yeksan eləmiş, dağıtmış, yandırmış və

əhalisini qırmışlar.

Tək-tək sağ qalanlar isə, əsasən, Dağlıq Qarabağın Xocalı kəndinə, Goranboyun Xoylu kəndinə, Şəmkinin Morul kəndinə, Şərur və Ağdam rayonlarına getmişdir. 1922-ci ildə kəndə qayıdan tək-tək adamları ermənilər həmin kəndə qoymamışlar. Bunu görəndə ərğəzlilər öz kəndlərinə yaxın olan Gəndərə kəndinə gəlib orada yaşamaq istəyiblər. Lakin ermənilər bu kəndi də bərpa etməyə qoymayıblar. Hətta 1926-cı ildə Ərgəzi bərpa etmək istəyən 80 nəfər azərbaycanlının cəhdi də baş tutmamışdır. Bu zaman onlar həmin rayonun Qabaxlı və Paşalı (Əzizbəyov) rayonunun Kotanlı kəndində

məskunlaşmağa məcbur olmuşlar. Həmin dövrdən Ərgəz kəndində əhali yaşamır. İndi orada kəndin xarabalıqları, qəbiristanlıqları və qəbiristanlığın daşları qalmaqdadır. Bu kənddə tarixi abidənin – Ərgəz pirinin olması, buranın rayon mərkəzinə və ermənilərin zorla məskunlaşdığı kəndlərə yaxın olması, torpağının münbitliyi erməni sovinistlərini həmişə qıcıqlandırır. Belə səbəblər üzündən sonrakı dövrlərdə də ermənilər bu kənddə azərbaycanlıların məskunlaşmasına imkan verməmişlər.

Dərələyəz mahalında ən qədim abidələrdən biri də Ərgəz piri. Bu abidə Ərgəz çayının yuxarı axarında tikilmişdir. Qədim

dövrə olduğu kimi müasir dövrdə də Ərgəz piri şəfa ocağı kimi tanınmaqdadır. Ərgəz piri haqqında məlumat toplayan N.Zeydliç göstərir ki, Ərgəz kəndində uçmuş bir məscid də vardır. Dərələyəzin Qalaser kəndindən olan 110 il ömür sürən, 1988-ci ildə deportasiyaya məruz qalıb Bakıda dünyasını dəyişən Hüseyn kişi (Nərgiz oğlu Hüseyn) deyirdi ki, Ərgəz pirinin dam örtüyü gümbəzlərlə tamamlanmışdır. Lakin ermənilər 1918-ci ildə bu gümbəzləri dağıtdı və sonralar 1950-1960-cı illərdə bunu erməni arxitekturasına uyğun şəkildə bərpa etdilər. Yaşlı adamların dediyinə görə, qədim dövrlərdə Ərgəz pirini ziyarətə gələnlər daha çox olmuşdur. Hətta Naxçıvan, Borçalı, Qarabağ kimi yerlərdən də gələnlər olmuşdur.

*Qərbi Azərbaycan
Araşdırmalar Mərkəzi*

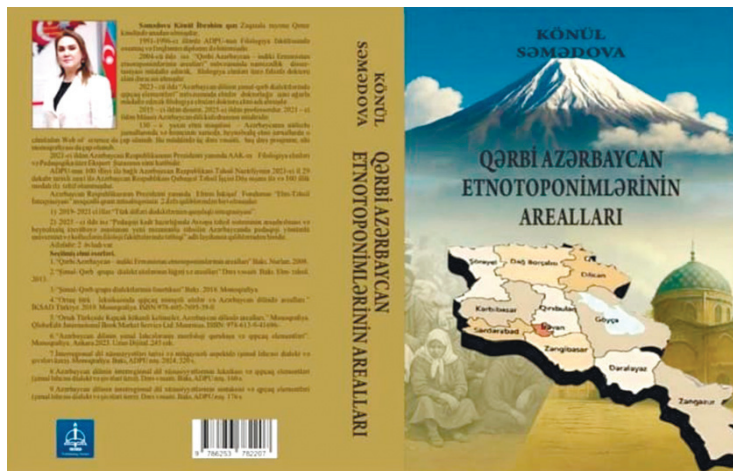
Qərbi Azərbaycan etnotoponimikası: Böyük qayıdışa elmi töhfə

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin müdrik rəhbərliyi ilə xalqımızın Vətən müharibəsindəki möhtəşəm və şanlı qələbəsindən sonra işğaldan azad edilmiş ərazilərimizə Böyük Qayıdış Proqramı həyata keçirilməyə başlanmışdır. Bu məsələnin uğurla həllindən sonra artıq azərbaycanlıların əzəli vətəni olan Qərbi Azərbaycana Qayıdış missiyası da özünün aktuallığı ilə diqqət mərkəzinə gəlmişdir.

Doğrudur, cənab Prezidentimiz də dedi ki, bizim heç kimsənin torpaqlarında gözümüz yoxdur. Amma hazırda Ermənistanda olan əzəli torpaqlarımıza qayıdış hər bir azərbaycanlının haqqı və hüququdur. Çünki o torpaqlarda minlərlə Azərbaycan əhalisi yaşamış, Azərbaycanın tərkib hissəsi olmuşdur. Zorla, qan-qada ilə köçürülən, deportasiya edilən azərbaycanlıların faciəsi göz önündə tutulmaqla bərabər, onların əzəli, dədə-baba torpaqlarına, öz doğma evlərinə, ocaqlarına qayıdışı da qaçılmaz tendensiya təşkil edir. "Biz mütləq torpaqlarımıza qayıdacağıq! Özü də ləyaqətlə qayıdacağıq!" qətiyyəti ilə çıxış edən Müzəffər Ali Baş Komandan, Cənab Prezident İlham Əliyevin Qərbi Azərbaycan İcmasının nümayəndələri ilə görüşündə də dedi ki: "Əminəm ki, gün gələcək və Qərbi Azərbaycandan olan soydaşlarımız, onların yaxınları, uşaqları, nəvələri tarixi diyarımız olan Qərbi Azərbaycana qayıdacaqlar. Mən əminəm ki, bu gün gələcək və əminəm ki, Qərbi azərbaycanlılar böyük coşqu və həvəslə öz doğma torpaqlarına qayıdıb orada yaşayacaqlar!" Məhz bu milli missiyamızın həyata keçirilməsi mücadiləsində bütün sahələrin adamları ilə bərabər, elmi ictimaiyyətin üzərinə də vacib, əhəmiyyətli vəzifələr düşür. Elm adamları, ziyahılar da bu istiqamətdə öz tədqiqatları və çoxşaxəli digər fəaliyyətləri ilə Qərbi Azərbaycana qayıdış missiyasına öz töhfələrini verirlər. Qərbi Azərbaycana qayıdış missiyası əsasında elmi töhfələrdən biri olaraq filologiya elmləri doktoru, professor Könül Səmədovanın müəllifi olduğu "Qərbi Azərbaycan etnonimlərinin arealları" adlı əsəri də yüksək dəyərləndirmək olar. Monoqrafiyanın elmi redaktoru Qərbi Azərbaycan İcmasının aparıcı nümayəndələrindən olan ADPU-nun Beynəlxalq Əlaqələr üzrə prorektoru, filologiya elmləri doktoru, professor Mahirə Hüseynovadır. Əsərin çapına professor İbrahim Bayramov, professor Aslan Bayramov, dosent Könül Həsənova, Qərbi Azərbaycan ziyalılarından olan Mirzə Hüseynov rəy vermişdir. Əsərin ilk səhifələrində bütün həyatını Azərbaycanın birliyi, bütövlüyü və müstəqilliyi yoluna həsr edən, Azərbaycan Xalqının Ümummillî Lideri Heydər Əliyevin və Ulu Öndərin müdrik vəsiyyətini reallaşdıran, Azərbaycanı yeni dünyaya suverenliyi, güclü dövlətçiliyi və qüdrətli diplomatiyası ilə daşıyan, Azərbaycanın Şanlı Zəfərinin müəllifi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin mövzu ilə əlaqədar müdrik fikirləri yer almışdır.

Əsərdə diqqət çəkən nüanslardan biri onun Azərbaycan elmi və ictimai fikrinin görkəmli nümayəndələrindən olan professor və ictimai

xadim ustad Həsən Mirzəyevin əziz xatirəsinə ithaf olunmasıdır. Professor Həsən Mirzəyev məşhur 91-lərdən biri olmaqla bərabər, Azərbaycan elminin fəxrlə böhs etdiyi böyük dilçi alimlərindən, özü də Qərbi Azərbaycandan olan alim-ziyalılardan biri, həm də ağsaqqalıdır. Professor Həsən Mirzəyev həmçinin Qərbi Azərbaycan toponimiyası,

tarixi, mədəniyyəti, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı və s. istiqamətlərini araşdıran ustad müəlliflərdəndir. Professor Mahirə Hüseynova kitabın ön sözündə də yazdığı kimi, "Müasir dövrdə Ermənistan ərazisindəki türk mənşəli etnotoponimlərin tədqiqi daha vacib məsələ olub, təkcə elmi aktuallığı ilə deyil, siyasi əhəmiyyəti baxımından da son dərəcə vacibdir. Onomastik vahidlər, xüsusən də etnotoponimlər dil tarixi ilə bağlı qiymətli mənbədir. Onun xalqın qədim yaşayış məskəni müəyyənəlmək, bu ərazidə baş vermiş ictimai-siyasi hadisələri qiymətləndirmək, həmin hadisələrin səbəb və köklərini aydınlaşdırmaq, həqiqəti üzə çıxarmaq üçün faktlar kimi dəyərlidir". Bu baxımdan 581 səhifəlik genişşəxli və rəsmli bu əsər Qərbi Azərbaycana qayıdış aktının aktualıq qazandığı bir zamanda özünün elmi və ictimai əhəmiyyəti ilə xüsusi rəğbət qazanır. Əsərin əvvəlində yer almış Qərbi Azərbaycanın Dərləyəz elindən olan şairə Mahirə Nağızının "Keçəydim" başlıqlı şeirinin məzmununda da bütövlükdə Azərbaycan xalqının, Qərbi Azərbaycanlıların doğma vətənə qayıdış haqda ümid və inamları əks olunmuşdur.

Haqqında bəhs olunan monoqrafiya üç fəsilədən ibarətdir. Əsərin birinci fəsilində ümumi şəkildə Ermənistan adlı dövlətin ərazisinə çevrilmiş əzəli Azərbaycan torpaqlarında türk mənşəli etnotoponimlərin mənzərəsi yaradılmışdır. Müəllif əsərin bu fəsilində ciddi və çoxsaylı mənbələrə istinadən hazırda Ermənistan ərazisi olan əzəli Azərbaycan torpaqlarında mövcud genonim və etnotoponimlər barədə danışaraq onların mənzərəsini yaratmağa çalışmışdır. Alim məhz bu etibarlı mənbələrin və aparılan ciddi elmi təhlil

lərin nəticəsi olaraq ümumiləşdirərək təqdim etmişdir ki, "Qərbi Azərbaycan ərazisinin müasir toponimiyasındakı 4600-dən çox olan coğrafi adın təxminən 70 faizi tayfa və ya tayfa başçıları adları ilə bağlı meydana gəlmişdir" (s.41). Bu və bu kimi yüzlərlə tədqiqat və elmi tezislər bir daha təsdiq edir ki, türkmənşəli toponimlərin əsasını daha çox etnotoponimlər təşkil edir: müəyyən yer, ərazi, yurd adları türk tayfa adları ilə bağlı olmuşdur. Hətta bu günə qədər çox uğursuzca saxtalaşdıraraq erməniləşdirilməyə çalışılmış bir sıra yer adlarının tərkibində türk mənşəli leksik vahidlərdən utanmazlıqla istifadə edilmişdir. Bunun

da bir səbəbi erməni dilinin leksik tərkibinə qatılmış məhz türk söz və ifadələri ilə əlaqədar olmasıdır. Ermənilər tərəfindən türk dilindəki söz və ifadələrin alınıb işlənməsi, səthi dəyişikliyə məruz qalmasına baxmayaraq, türkmənşəliliyini qoruyub və aydın şəkildə nümayiş etdirmişdir. Müəllif müəyyən elmi metod və üsullara söykənərək toplanan türkmənşəli etnotoponimlərin onomastikonunu konkret siyahı şəklində təqdim etmişdir. Müəllifin göstərdiyi faktlara əsasən, Qərbi Azərbaycanda, indiki Ermənistan ərazisində minlərlə türkmənşəli toponim, o cümlədən Abana, Abaran, Abdallar, Avan, Avaran, Abnik, Avdal, Ağdan, Avşar, Ağvanı, Azaklar, Aydınlı, Aynalı, Ayırım, Aran, Axis, Axta, Aşağı Qaraqoyunlu, Baburlu, Bayan, Bayat, Batar, Becini, Bəydili, Bəlgər, Bozçalı, Qavar, Qaqauz, Qayalı, Qanlı, Qanlıca, Qazançı, Qarabağ, Qaradağlı, Qaraqoyunlu, Qaralar, Qarğalı, Qırpaq, Qurtlar, Əlincə, Zoğallı, İydəli, İlanlı, Yayı, Kayalı, Kəmərlı, Muğanlı, Sallı, Sarvanlar və başqa bu səpkidən olan yüzlərlə toponim göstərilmiş və tədqiq edilmişdir.

Əsərin ən əsas, ciddi və təhlil ağırlıqlı hissəsi ikinci fəsilədir. "Qərbi Azərbaycanın türk mənşəli etnotoponimlərinin areallıq xüsusiyyətləri və yayılma arealları" adlanan bu fəsilə "Aban, Abar, Abbas, Abdal, Ayrum, Əfşar, Bayandur, Bayat, Kəzan, Karkın, Kabar, Qaşqar, Kuşi, Kuyçərli, Muğan, Çul" əsəli etnotoponimlər ayrı-ayrı paraqraflar daxilində elmi cəhətdən tədqiq və təhlil edilmişdir. Əsərdə heç bir təəssübkeşliyə yol verilmədən yalnız real faktlar və elmi arqumentlər əsasında fikir və nəticələr çıxarılmış, tezislər səsləndirilmişdir.

Zülfüyyə İSMAYIL
AMEA Naxçıvan Bölməsinin dosenti

Əsərin üçüncü fəsilində qeyd edilən türkmənşəli etnotoponimlərin struktur, fonetik, leksik-semantik və qrammatik xüsusiyyətləri araşdırılmışdır ki, bu da sözlərin mənşə, etnogenez etibarilə mənsubiyyətinə qərar vermək baxımından qəbul edilmiş elmi üsul və ya metoddur. Məhz bu təhlillər vasitəsilə birmənalı şəkildə sübut və təsdiq olunur ki, adları çəkilən, haqlarında bəhs edilən etnotoponimlər məhz lingvistik xüsusiyyətlərinə, etnogenetik əlamətlərinə görə türkmənşəlidir və Azərbaycan xalqına aid yeryurd adlarıdır.

Monoqrafiyanın əhəmiyyətini artıran, onun ictimai təsir gücü və beynəlxalq əhəmiyyətini yüksəldən faktorlardan biri onun müxtəlif dilləri əhatə etməsidir. Burada materiallar türk, rus və ingilis dillərində də təqdim edilərək oxuculara çatdırılmışdır. Bu da imkan vermişdir ki, ciddi elmi tezislərlə zəngin olan monoqrafiyanın yayılma arealı daha da genişlənsin, dil, xalq və ölkə miqyası etibarilə daha geniş oxucu kütləsi və ölkəni əhatə etməyə müvəffəq ola bilsin. Əsərin sonunda yığcam, rəngli şəkillərlə Qərbi Azərbaycan ərazisində olan bir sıra yer-yurd adlarının yer alması və izahedici şəkildə təqdim edilməsi əsərin təbliğati gücü və elmi əhəmiyyətinə daha da qüvvət qatmışdır. Burada müəllif erməni mənbələrinin saxtalaşdıraraq erməniləşməsi olaraq təqdim və təhlil etməyə, ictimaiyyətə sırmığa çalışdıqları bəzi əhəmiyyətli toponimlərin türkmənşəlilik xüsusiyyətlərini oxucuların diqqətinə çatdırmışdır. Qoşavəng monastırı, Dədəli körpüsü, Ağudi abidəsi, Yenivəng monastırı, Gərnı qalası qalıqları, Çırpılı karvansarayı, Sivəng qalası, Qanlıca məbədi, Ağbat məbədi, Tatev məbədi, Ələyöz kilsəsi, Üçkilsədəki Arman-türk məbədi və başqa tarixi-mədəni əhəmiyyətli abidələr haqda şəkillər əsasında izah və şərhlər verilmişdir.

Əsər Azərbaycan elmi ictimaiyyəti üçün əhəmiyyəti və töhfələri nəzər diqqəti cəlb edir. Əsər həm mütəxəssislər - dilçi və tarixçi alimlər, tələbələr, müəllimlər üçün, həm də geniş oxucu kütləsi üçün əhəmiyyətə malikdir. Çünki bu əsərdə məhz Vətən haqqında, Ermənistanda qalan vətən torpaqları, abidələri, toponimləri, onomastik vahidləri haqqında bəhs olunmuşdur. Müasir dövrdə Qərbi Azərbaycana qayıdış missiyasının həyata keçirilməsi prosesində elm adamlarının bu sahədə ortaya qoya bildikləri müvəffəqiyyətli addımlardan biri kimi bu əsər xüsusi dəyərə və elmi çəkiyə malikdir.

Mahirə Hüseynova AMEA-nın döş nişanı ilə təltif olunub

Qərbi Azərbaycan İcması İdarə Heyətinin üzvü, Keşkend rayon icmasının rəhbəri, ADPU-nun Beynəlxalq Əlaqələr üzrə prorektoru, filologiya elmləri doktoru, professor Mahirə Hüseynova AMEA-nın döş nişanı ilə təltif olunub.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli professor Mahirə Hüseynovaya döş nişanını təqdim etmiş, ona çoxşaxəli fəaliyyətinə uğurlar arzulamışdır.

Professor Mahirə Hüseynovanı bu münasibətlə təbrik edir, elmi-pedaqoji fəaliyyətində yeni nailiyyətlər arzu edirik!

Yeni kitabı işıq üzü görüb

Kamil Dərləyəzlinin "Qərbi Azərbaycan ziyahları: görkəmli dövlət, elm, mədəniyyət və əmək xadimləri" adlı yeni kitabı işıq üzü görüb. Kitabın elmi redaktoru tarix üzrə fəlsəfə doktoru, professor Cəbi Bəhrəmov, rəyçiləri isə tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Nazim Mustafayev, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Elmar Məhərrəmovdur. Kitabda mənbələrə əsaslanan Qərbi Azərbaycanda dünyaya göz açan, əmək fəaliyyətlərinin bir hissəsini doğulduqları doğma torpaqlarda gerçəkləşdirən ziyahları, görkəmli dövlət, elm və mədəniyyət xadimlərinin həyat və fəaliyyətindən bəhs edilir. Müəllif tərəfindən əldə edilən fotosəkillər də kitabə daxil edilmişdir. Kamil Məmmədovun uzun illərdir üzərində çalışdığı bu kitab gələcək nəsillərin elmi araşdırmalar, tədqiqatlar zamanı istinad edəcəyi mükəmməl bir mənbədir.

Taniyaq, tanıdaq!

Vətən həsrətli bir ömür

Biri vardı, biri yoxdu. Uzaq-uzaq el-lərdə, uca-uca dağlar qoynunda, yaşıl-yaşıl ormanlarla əhatələnmiş Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalında bir kənd vardı. Adı Qovuşuq idi. Bu kənddə bir ailə vardı, Nabat nənənin ailəsi. Ailə çox da böyük deyildi, ataları Şavo kişi tez rəhmətə getmişdi. Üç oğlu və bir də ana özü idi. Bir oğlunu da itirmişdi, Nabat nənə. Böyük əmim Əli bir yaşında olarkən qucağında erməni basqınından qaçaraq Naxçıvana pənah aparmışlar, ara sakitləşəndən sonra geri dönmüşlər.

O, at belində axşama qədər dağda-daşa, çöldə-bayırda olardı. Zəhmətkeş qadın idi. Hətta bir müddət meşəbəyi də işləmişdi. Nabat nənə gözü-könlü tox bir qadın idi. Qonum-qonşuya həmişə əl tutan Nabat nənə uşaqlarını - Əlini, Məhəmmədi, Kazımı ən çətin zamanlarda - müharibə illərində belə, öz halal əməyi və qazancı ilə saxlamış ac qoymamışdı. Xoşbəxt ana idi. Böyük əmim Əli müharibədən salamat qayıdıb, kənddə ferma müdiri işləyirdi. Məhəmməd əmim kənd sovetinin sədri idi. Kiçik oğlu Kazım - atam isə ali təhsilli müəllim idi.

O, 1933-cü ildə, dekabrın 5-də Qovuşuq kəndində kəndli ailəsində anadan olub. Dedi-yim kimi erkən yaşlarında atasını itirmiş atam 1940-cı ildə Qovuşuq kənd orta məktəbinin I sinfinə gedib. Bütün uşaqlar kimi qayğısız böyüyüb deyərdim, amma onun da qayğıları olub. Kənd uşaqları kiçik yaşlarından zəhmətə alışdırılırlar. Qoyun-quzu otarmaq, odun - ocaq toplamaq, ot-ələfin yığılmasına kömək etmək, buyuruqları yerinə yetirmək onların işidir.

1950-ci ildə orta məktəbi bitirib, qonşu kənddə Qızılgüldə (Ayısəsi) 3-4 il müəllim işləmişdir. Bu illər də onun həyatında macərəsə ötürməyib. Dayım Həsənov Abbası bizim kənd məktəbinə direktor göndəriblər. Anam Həcər də onunla bərabər Zəngibasarıdan Qovuşuğa gəlib və bu zamanlar kişi yaş anamdan böyük olan atamı bir deli sevdi çulğayıb. Bu məhəbbət, doğrudan da, bir nağıl, dastan olub. O kəndlərdə yaşayan yaşlı adamlar hamısı bunu bilir. Sonra ali təhsil almaq üçün Bakıya gəlib. 1954-cü ildə indiki BDU-ya qəbul olub və 1959-cu ildə oranın coğrafiya - biologiya fakültəsini bitirib. Kəndə qayıtdıqdan sonra kənd məktəbində ixtisası üzrə müəllimlik fəaliyyətinə başlayıb. 50 illik iş təcrübəsinin 30 ili bu məktəblə bağlı olub.

Atam 1955-ci ildə ilk və son məhəbbəti olan anam Həcərlə evlənib. Biz üç qız, dörd oğul övladı dünyaya gəlmişik, amma erkən aylardan oğlanlar nədənsə qalmayıb ölmüşlər.

Kazım müəllim elə dərslə deməyə başladığı ildən çox sevilən, şagirdlərinin qəlbində əbədi bir yurd salan müəllim olub. Mən dünyanı dərk edəndən ona kənddə hamının hörmətlə yanaşdığının şahidi olmuşam. Çünki o hər kəsin xeyrinə, şərəfinə yarayar, həm maddi, həm də mənəvi dəstəyini, köməyini əsirgəməzdi. Xüsusilə gənc ailələri qoruyurdu. Hər zaman nəsihətləri ilə və bəzən də bir ağsaqqal kimi günahkara acıqlanmaqla böyük bir hadisənin, bədbəxtliyin qarşısını alardı. Qovuşuq gəncləri də sağ olsun ki, çox abırlı-həyalı idilər, böyüklərə hörmətlə yanaşar, sözlərindən çıxılmazlır.

Məktəbimizdə oxuyan uşaqların bir çoxu qonşu kəndlərdən gəlirdi. Çünki orta məktəb bir bizim kənddə var idi. Onlar əvvəllər dövlət tərəfindən kirayəsi ödənilən kənd evlərində qalırdılar. Sonra isə məktəbimizin yanında internat tikildi. Orada bir otaqda qızlar, qalanlarında isə oğlanlar qalırdılar.

Mən böyüdükdən sonra atam hər axşam mənimlə ora baş çəkər, şagirdlərin nədən çətinlik çəkdiqlərini öyrənərdi. Mən də qızların otağına gedərdim. Onlar həftəlik yeməklərini evlərindən gətirirdilər. Lazım olanda hansısa otağa kömək də edərdi. Çox mərhəmətli idi, onlara qayğı göstərməkdən zövq alardı.

Müəllim yoldaşları ilə də çox gözəl münasibəti vardı. Bəzən aralarında işlə bağlı sözsöhbət də olardı, amma heç vaxt kim saxlamaz, həqiqət ortaya çıxan kimi də hər şeyi unudardı. Heç müəllimlərimiz də ondan geri qalmazdırlar. Səmimi bir ortamda, gözəl bir kollektivdə çalışırdı atam.

Hə, onu deyirdim axı. Nənəm Nabat həmişə fəxrli deyərdi ki, Əli sağ-salamat geri döndü, Məhəmmədin rayonla bir ad-sanı, hörməti var, Kazımın da əli çörəyə çatıb. Daha nə dərdim var ki?!

Sonra da biz nəvələrini başına yığardı,

keçmişdən maraqlı söhbətlər edərdi. Biz də nağıla qulaq asırmış kimi onu dinləyərdik.

Nənəm həmişə ermənilər haqqında deyər-di ki, bunlar həm haramdırlar, həm də zalım. O haram deyəndə erməni qonaqlarımızın ayaq basdığı yerləri az qala qaşıyardı, əl vurduları hər şeyi su ilə yuyub salavat çəkərdi. Bizə də öyrətmişdi. Zalım deyəndə isə necə əzabla pay-piyada qarlı dağları aşaraq Şərura getdiklərini, yolda çox adamın tələf olduğunu, hansısa qonşu kənddə adamları tövləyə yığb yandırdıqlarını və s. kimi vəhşiliklərini danışardı. Biz isə onu həvəslə, maraqla dinlərdik. Doğrudan da, elə bilərdik ki, nənəm nağıl danışır və sonda mütləq bir Məlikməhəmməd gəlib hamını bu qanıqların - divlərin əlindən xilas edəcək. Böyüyəndən sonra öyrəndik ki, Məlikməhəmməd olmasa da, belə qəhrəmanlar olub kəndlərimizdə. Öz kəndimizdən də, qonşu kəndlərdən də adlı-sanlı igidlər olub ki, ermənilərə qan uddurublar. Sovet hökuməti qurulandan sonra onları ya həbs edib uzaqlara sürgün ediblər, ya da kənddən didərgin salıblar. Bu gün çox təəssüf edirəm ki, o vaxt nənəmin danışdıqlarını yazmamışam. İndi də yaddaşıma çox silkələsəm də, belə qoçaq şəxslərin adını yadıma sala bilmirəm.

Deyərlər ki, ananın yaşadığı qızlar üçün borcdur. Bunun nə qədər doğru olub, olmadığını bilmirəm. Amma nənəmin yaşadığı da atam üçün borc olub. O da 1988-ci ildə noyabrın 22-də həmin yollarla, yəni dağlarla boranlı-çovğunlu bir qış günü (Dərələyəzdə oktyabrın sonlarında artıq qar yağır). Aşağılarda olmasa da, yüksəkliklər tamamilə qar olurdu.) Naxçıvana gediblər. Hadisəni atam belə danışdı.

Hələ də nə olduğunu deyə qız başa düşməyən kənd camaatı rayon mərkəzinə gedir ki, səndələri qaydaya salıb sonra kəndi tərk etsinlər. Amma onlar ora çatanda mitinq edən kütlə ilə, basıpozuq saqqallı ermənilərlə qarşılaşırlar. Rayon komitəsi, yəqin ki, kütləvi qırğından qorxaraq kömək edib bu adamları rayondan, yəni Keşkənddən çıxarıblar. Onlar da dağlıq ərazidə yerləşən Zeytə kəndinə, oradan da dağlarla Şərur rayonunun Axura kəndinə gedirlər. Oradan çıxanda bir nəfər qadını bir neçə nəfər də yaşlı kişini Zeytədə qoyublar ki, bəlkə onlar kəndə qayıdla bildilər. Bəziləri də tanış taksi sürücüləri vasitəsilə harasa gediblər. 13 nəfər, əksəriyyəti kənd məktəbinin müəllimləri isə Naxçıvan istiqamətində hərəkət ediblər. Gecə vaxtı ac-susuz, qarı yara-yara, naməlum bir istiqamətə getmək hər kəsin işi deyildi. Atam maşınla iki saatlıq yolu gecənin qaranlığında dağlarla, izsiz-cığırsız yollarla on iki-on üç saata gəldiklərini və yolda başlarına gələnəri danışdıca biz ağlaşırdıq. Hətta dağın başından dərəyə enib, səhv getdiklərini anlayaraq yənənə yuxarı qalxarkən çəkdikləri əziyyətə, ağrı acılara dözməyən, ağrını incitdiyi üçün yeriyə bilməyənlər də olub. Hətta: "Bizi burada buraxın, siz gedin, - deyiblər,- sonra adam göndərsiniz gəlib bizi də apararlar". Ancaq heç kəs buna razı olmayıb. "Axıra qədər bir yerdəyik, qismətimiz nə olursa, olsun", - deyiblər.

Elə dağda çobana rast gələndən də nə qədər çətinlik çəksələr də, birlikdə olublar. Çoban onlara yolu göstərəndən sonra gəlib Axuraya çatıblar. Orada da onları necə hörmət-izzətlə, qarşılayıblarsa, bu da bir başqa mövzudur. Qurban olum özcə canıbir, qanıbir millətə.

Uşaq vaxtı kənd klubunda müharibə filmlərinə baxarkən ən həyəcanlı anlarımızda köməyə gələn sovet əsgərlərini görüb: "bizimkilər gəldilər", - deyə sevinclə qışqırırdıq. Bax atam Axuraya çatdıqlarını deyəndə biz hamımız o anların uşaq sevincini yaşadığımızı ağılaya-ağlaya gülmək buna deyərlik.

Onlar yatıb dincələndən sonra da yüz yərə baş vurublar ki, kənddə qalanlara kömək etsinlər. Çox şükürlər olsun ki, sağ-salamat kənd camaatını oradan çıxartdırmağı bacarıblar. O kəndlərdə qalanları soyuqda, boranda başıaçıq, ayaqyalın yük maşınlarına yığb dağdan tökməyə apararkən Naxçıvandan gedənlər köməyə çatıb.

Atam sadıq partiyacı, kommunist idi. Sosializmə, kommunizmə inanırdı. Buna baxmayaraq, Sumqayıta gələn kimi: "Bu millət bun-

dan da bir xeyir görmədi", - deyib partiya bileti-ni hirsələ cırıb atdı. O həmişə ermənilərə nifrətlə yanaşırdı, bizə deyirdi ki, onlar namərd millətdirlər.

Bir dəfə rayon mərkəzindən pioner topla-nışından qayıdanda atama dedim ki, ermənilər məndən soruşdu ki, türksən? Mən də dedim ki, yox, azərbaycanlıyam. Mənə bərk acığı tutdu. Dedi ki, onlar türkün özü nədir, adından belə it kimi qorxurlar. Biz elə əslində türkün də. Bir də belə bir şey olsa, "bəli" de.

Bax belə bir kişi idi mənim atam.

O, 1988-ci ildən ömrünü-gününi Sumqayıta bağladı və ömrünün 20 ilini də 16 sayılı məktəbdə ixtisası üzrə müəllim işləyərək yenə də şagirdlərlə, onların uğurlarının sevinci ilə yaşamağa başladı. Yenidən valideyn, şagird məhəbbətini, sevgisini, həmkarlarını hörməti-ni qazandı. Bu mühitə, bu yerlərə uyğunlaşma-ğa çalışdı və buna nail də oldu. Amma düşü-nürəm ki, ilk qərblilik hissini nə vaxt keçirmişəm, görəsən?

Lap yaxşı yadımdadır. Hələ onda 7-ci sini-fi qurtarmışdım. Kənd yaylağa köçmüşdü. Mən də atamın dayısı qızı Rəhilə ilə birlikdə mal-heyvanı yaylağa aparmışdıq. Həmin qərblilik hissini də onda "Yoğun Burnun"da (dağ adı) öyləşib kəndə - evimizə baxanda keçirmişdim. Anamın pilləkənlərlə aşağı düşüb-qalxmasını seyr etdikcə bu mənzərəni gözlərimdə gizlət-məyə, qəlbimə köçürməyə çalışardım, özümü ağlamaqdan güclə saxlayırdım. Çünki mən artıq "böyümüşdüm". Böyüklər isə belə "kiçik" şeylər üçün ağlamazdı. Elə düşüncürəm ki, ev-dən uzaq düşmək ancaq uşaqlar üçün çətindir, böyüklər harada istəsələr, yaşaya bilərlər. Nə qədər uşaqlıqda bir düşüncə, nə qədər bəsit bir fikir. Demə, uşaqlar ailəni istəyirmişlər: isti ana nəfəsini, ata nəvazisini, mehriban nənə qu-cağını, əyləncəli bacı qısqanclığını arzulayırmışlar. Bu hələ qərblilik deyilmiş, onu yaşamaq nə qədər də ağır imiş. Mən bunu 1989-cu ildə ilk dəfə anladım. Hansı ki bu zaman o vaxtkı uşaq düşüncələrimə görə heç də qərbi deyil-dim. Böyümüşdüm. Azərbaycanda idim və bü-tün yaxınlarım da yanımda idi. Amma atam, anam 1988-ci ildə bura-yanıma, Sumqayıta gə-ləndən sonra da biz qərbi idik: vətənsiz qərbi, dağlırsız qərbi, çaylırsız qərbi, Dərələyəzsiz, Qovuşuqsuz qərbi.

Mən əsl qərbliliyi valideynlərimdən kən-dimizlə, elimiz-obamızla bağlı hadisələri səslə-ri boğula-boğula, dodaqları titrəyə-titrəyə, göz-ləri dola-dola danışanda hiss etdim. Bir daha göylərlə savaşa giren o dağları, insan hənirtisi-nə həsrət qalan o yurdları, tərtemiz mavi donlu o səmanı, qıjıldayıb axan, saqraq nəğmələr söy-ləyən o çayları, zümzüməsi ilə layla çalan o bu-laqları, insan ruhunu oxşayaraq saçlarına siğal çəkən səhər mehni bir daha görməmək idi qə-riblik.

Vətən həsrəti ilə alışıb yanan atam bir ara ürk xəstəliyindən əziyyət çəkdi, sonra isə ci-yərləri ona xəyanət etdi. O bu hissələri yaşadı, bu hissələrdə də həm bu acımasız dünyanı, həm də bizləri 1919-cu ildə, yanvarın 17-də tərk edib getdi.

Atam - elinə-gününə sadıq, qəlbi, ruhu şə-fa qaynağı, ürəyi şagirdlərinin sevgisi ilə aşib-daşan böyük İnsan, səni sevməmək, sənə pə-rəstləş etməmək və səni bir an unutmaq müm-kün deyil.

Düzdür, 85 il yaşamaq hər kəsin işi deyil. Özü də gözəl yaşadı, halal çörək yedin və öv-ladlarına da bəə halal qazanc yedirdin, halal yaşamağı öyrətdin. Bacardığın qədər keçmiş SSRİ - ni və Zaqafqazıyanı gözdin. Bizlərin də, yəni ailənin və övladlarının da kiməsə həsədlə baxmağına imkan vermədin. Amma bütün bun-lara baxmayaraq, sənin bizi tərk etməyinə alış-maq heç də asan olmadı. Axı ata ilə ananın ya-şı olmur.

Atam biologiya-coğrafiya müəllimi oldu-ğu üçün idi, yoxsa Allah onu belə yaratmışdı, bilmirəm. Təbiəti çox sevirdi və bu sevgini bi-zə də aşılayırdı. Çox mərhəmətli, qayğıkeş idi. Fənnini sevən, təbiətin hər nəfəsini duyan, uşaqlara sonsuz məhəbbətlə bağlı bir insan, bir müəllim idi. Onun üçün müəllimlik sadəcə bir peşə deyildi - həyatın özü, ruhunun işığı idi. Hər dəfə sinfə girəndə üzündə bir işıq yanar, elə bil yenidən gəncləşərdi. Öz üzərində işlə-məyi sevirdi; hər yeni bilik onu daha da güclən-dirirdi.

Yadımdadır, hər səhər təzədən dərslər oxuyar, sonra məktəbə gedərdi. Bir dəfə ona dedim ki, sən 30-40 ildir ki, müəllimsən, amma yenə oxuyursan. Sənin yerinə kim olsa idi, çoxdan bütün dərslərləri əzbərləmişdi. Heç nə demədi. Üzünə bir təbəssüm yayıldı. Astaca başını bula-dı və dodağının ucunda gülümsədi. Sonra başı-nı bulaya-bulaya getdi. Adəti idi, cavab vermək istəməyəndə belə edərdi.

Çox sonralar, özüm müəllim olanda başa düşdüm onu. Bu elə bir sənət idi ki, şagirdlərin qarşısında çətinlik çəkməmək üçün, açığı, utan-mamaq üçün həyatın boyu oxuyub öyrənməyə, öz biliyini genişləndirməyə məcbur və ya məh-kumsan.

Yaxşı oxuyan uşaqları sevirdi. Onları elə fərəhlə süzürdü ki, adam iki göz də satın alıb baxmaq istəyirdi bu sevincə, üzdəki bu ifadəyə. Bizə ən çox dediyi söz, məsləhət bu idi:

-Oxuyun, özünü də bir gün ağlayın. Bu dar sərhədlərdən geniş dünyaya çıxmağın yolu da budur. Bilik sizə qanad verər, sizi ucaldar və is-tədiyiniz mərtəbəyə qaldırar...

Amma arındıca tez də əlavə edərdi:

-Amma təkcə oxumaq azdır, eyni zamanda təlim-tərbiyə də mütləq olmalıdır. Bu ikisi qo-şa qanaddır. Birlikdə olarlarsa, bir başınızı ucaldar, o biri yolunuzu işıqlandırar.

Atam anatomiyanı dərinləndirirdi, hər de-tala hakim idi. Bəlkə də buna görə, o yalnız müəllim deyil, həm də xalq təbəbətini incəlik-lərini öyrənmiş, insanlara qarşıqlıq kömək et-məyi özünə borc bilən bir şəxsiyyət, alim idi. Ona görə alim deyirəm ki, həyatda insana lazım olan hər elmdən xəbərdar idi. Bütün sınıqları, çat və çıxıqları düzəldər, dağlardan yığıdğı ot-larla məlhəm düzəldər, anadangəlmə sümük qüsurlarını belə təmənnasız müalicə edərdi. Onun elmə və insanlara olan sevgisi bir-birinə bağlı idi; birinin işığında digəri parlayırdı.

Evimiz həmişə qonaqlı-qaralı olardı. Qapı-mız açıq, süfrəmiz bərəkətli idi. Allah verəndən nə olsa, süfrəmiz düzülür, gülərlə qona-ğı qarşılayıb, yola salardıq. Süfrə başında həmi-şə söhbət, güllüş, səs-küy olardı, amma yemək zamanı səs-küy kəsilər, hamı dinnməzə yemək-lə məşğul olardı.

Atamın bir sözü də həmişə qulağımda sə-s-lənir:

"Çörək verən kişi özü də başqasının çö-rəyini yeməkdən utanmaz. Süfrənizi kimliyindən asılı olmayaraq, hər kəsə açın ki, hər eldə-oba-da bir eviniz olsun". Bütün bu sözlərin mənası-nı böyüyəndən sonra anladım. Anladım ki, bu sözlərlə o bizə paylaşmağı, qonaqpərvərliyi, in-sanların bir-birinə dayaqlı olmasının gözəlliyini öyrədimiş.

Atam üç qız övladını xüsusi bir məhəbbət-lə sevirdi. Düzdür, bütün atalar öz övladlarını sevir. Övladlar da atalarını hamıdan güclü bilir. Amma mənim atamın sevgisi fərqli idi, bir baş-qa idi. Hələm-hələm istəyini üzə vurmazdı. Amma biz onun gözələrindən sevgisini də, se-vincini də, qəzəbini də duyurdıq. Bizim haqqı-mızda bir tərif, xoş söz eşidəndə, xalq arasında deyildiyi kimi, çiçəyi cırtlayırdı, çox sevinirdi.

Biz də bütün varlığımızla ona layiq qızlar olma-ğa çalışırdıq ki, həmişə o məsum sevincin izlə-ri üzündən çəkilməsin.

Onu ilk dəfə görənlər sakit, mülayim bir insan olduğunu düşünürdülər. Atamla münasi-bəti olan nadir insan, böyük şair rəhmətlik Məmməd Aslan onu "İpək kələfi" adlandırdı. Əslində çox hirsli idi. Yanlışı bağışlamırdı. Ça-lışdırdı ki, hər hərəkətimizə diqqət edək. Am-ma hirsli də, qəzəbi də tez ötürdü. Sonra da heç nə olmamış kimi danışb-gülürdü. Axır ki, onun sevgisində bir az ötkəmlik, bir az inam, bir az eqo, bir az da fəxr vardı. Üstəlik səmimiyyət, qətiyyət və izah olunmayan bir güc... Elə bil o, bizimlə görür, bizimlə eşidir, bizimlə duyur - bir sözlə, bizimlə nəfəs alır.

Atamın ən gözəl xüsusiyyətlərindən biri də hamının yaxşılığını ürəkdən istəməsi idi. Kimse bir işdə uğura nail olsa, elə bil özü qaz-anmış kimi sevinir, fərəhlənirdi. Deyərdi: "Başqasının sevincinə sevinən insanın qəlbi ge-niş olar. Qarşısına həmişə yaxşı insanlar çıxar."

Yeri gəlmişkən, kiçik-küçük istisnaları çıxmaq şərtlə, doğrudan da, həyatım boyu qar-şıma həmişə gözəl insanlar çıxıb. Bunun üçün sənə minnətdaram. Öyrətdiklərin, şəxsi nümu-nəndən gördüklərim, götürdüklərim üçün də çox sağ ol, ata! Təşəkkür edirəm.

Bizə öyrədirdi ki, zərflilik, incəliklə bə-rə-bər, hər bir qız etdiyi hərəkətin məsuliyyətini daşımalı, özünə hesabat verməlidir ki, hər han-sı səhvindən, yersiz hərəkətindən utanıb bir da-ha təkrar etməsin. Eyni zamanda, qızlar həm də cəsarətli olmalıdır. Cəsur olun, heç vaxt qorxaq olmayın. Qadın haqqını bilməli, özünü müdafiə etməyi bacarmalı və lazım olanda sözünü de-məlidir.

Kişilərdə isə doğruluq və mərdlik onun üçün ən yüksək dəyər idi. Yalanı, rıyanı, əliyə-riliyi qətiyyənlə sevməzdi. Deyərdi: "Kişinin gü-cü biləyində deyil, sözünün düz olmasındadır."

O haqqa dayanar, haqqı nəhaqqa verməzdi. Məktəbdə də bizi digər uşaqlardan seçməzdi - hər kəs onun üçün bərabər idi.

Kam gözəl bir müəllim, qayğıkeş ata, el-mə sadıq alim, insanlara sevgi və mərhəmət sa-çan nadir insandı. O, bir müddət üçün deyil, bir ömür üçün nümunə, bir insan üçün ilham qaynağı idi. Onun dedikləri, onun sevgisi və mərhəmə-ti hələ də həyatımıza işıq saçır. Bizə öyrətdiyi təkcə yaşamaq yox, düz yaşamaq, haqla yana-ş durmaq, insanlıqdan dönməmək idi.

Atamın şəxsiyyəti, sevgisi, yaşam tərzii və həyat dərsləri ürəyimizə bax beləcə hopub, bi-zim bu gün də əqidəmiş, əməlimiz, yaşayışımız onun istədiyi kimidir, eyni zamanda bizim də! Sən üç qız böyüdüb, ali təhsil vermişən, ev-şik sahibi olmuşsun. Saysız şagirdinin qəl-bində yurd salmışan, hər bir insana nümunə ola-caq bir həyat yaşamısan. Sən dindar deyildin, amma Allaha inanırdın. Həyatın boyu da Alla-hın yolundan bilərək, bilməyərək çıxmıdın.

Düzdür, hər şeyin yaxşısını Allah bilir. Amma sən kimi insanların yeri beşitdir.

Kazım müəllim, səndən sonra mənim üçün çox çətin oldu. Sandım ki, hər şey qurtar-dı, sanki zaman dayandı mənim üçün. Amma insan çox dözümlü olmurş. Zamanla hər şeylə barışdım, bircə sənə o güllümsən simanı, hirs-lə-nəndə titrəyən, xəff təbəssümlü dodaqlarını, sənə varlığını, səsinə, nəfəsini, zaraflarını unuda bilmədim.

Ata, sən şagirdlərinin, səni tanıyanların, se-vənlərinin, qohum-əqrabının, ailənin, qızla-rının qəlbində əbədi yaşayacaqsan. Biz olduq-ca, nəvələrin yaşadığca sən də bizimlə birgə yaşayacaqsan, əziz ata.

Allah sənə rəhmət eləsin, məkanın nurlu olsun, Kazım müəllim!!! Rahat uyu, Ata!!!

Bütün nağıllar xoşbəxt sonluqla bitir. Hət-ta sonunda göydən iç alma düşür və hər kəsə bu almalardan pay düşür.

İnşallah, bizim nağılımız da Dərələyəzə, əzəli-əbədi torpaqlarımıza, yurd-yuvamıza qo-vuşanda bitəcək, əziz ata. Onda sənə də ruhun hüzür tapacaq.

Gövhər Zülfüqarova

Uğurlu tədbirin uğurlu tarixi

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, professor Mahirə Hüseynovanın təşəbbüsü ilə yaradılmış “Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzi” və “Müvəkkil Hüquq Mərkəzi”nin birgə təşkilatçılığı ilə Beynəlxalq Avrasiya Fondunun ofisində Şurnuxu kəndinin işğaldan azad olunmasının 5 illik yubileyinə həsr edilmiş “Şurnuxu Zəngəzurun giriş qapısı” adlı tədbir keçirilmişdir.

Azərbaycanın tarixi-coğrafi məkanları arasında mühüm strateji və mədəni mövqeyə malik olan Şurnuxu kəndi tarixən Zəngəzurun giriş qapısı kimi tanınmışdır. Bu ərazi yalnız coğrafi mövqeyi ilə deyil, həm də zəngin tarixi, mədəni irsi, etnoqrafik xüsusiyyətləri və milli yaddaşda tutduğu yer ilə seçilir. “Zəngəzurun giriş qapısı Şurnuxu” mövzusunda keçirilən elmi-mədəni tədbir məhz bu tarixi həqiqətlərin elmi əsaslarla təqdim olunması, ictimai şüurda möhkəmləndirilməsi və gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Tədbirdə ADPU Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, Qərbi Azərbaycan İcmasının idarə heyətinin üzvü, professor Mahirə Hüseynova, Prezident kitabxanasının direktoru, professor Afət Abbasova, Fil.e.d.prof. AMEA Dilçilik İnstitutu, Terminologiya şöbəsinin müdiri professor Sayal Sadıqova, Elm və Təhsil Nazirliyinin Ümumi və Məktəbəqədər Təhsil Şöbəsinin baş məsləhətçisi Əhliyyət Adıgözəlov, Azərbaycan Rəssamlar Fondunun, Beynəlxalq Rəssamlar Fondunun üzvü, xalçaçı rəssam, əməkdar

mədəniyyət işçisi, Fazil Abasquluzadə, Beynəlxalq Avrasiya Mətbuat Fondunun rəhbəri Umud Mirzəyev, İnformasiya və Sosial Təşəbbüslərə Dəstək İctimai Birliyinin sədri Cəsarət Hüseynzadə, jurnalist Rəsul Mirhəşimli, “Bütöv Azərbaycan qəzeti”nin baş redaktoru Tamxil Ziyəddinoğlu, Gorus Rayon İcmasının sədri Etibar Həsənov, hüquqşünas Səməd Vəkilov, “Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzi”nin müdiri, t.ü.f.d Leyla Calalova, “Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzi”nin baş mütəxəssisi Möhübbət Məmmədov Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Xarici Dillər Departamentinin baş müəllimi Natəvan Ağayeva, “Müvəkkil Hüquq Mərkəzi”nin Könüllülər Departamentinin gəncləri Cavid Vəkilov, Fatimə Süleymanlı, Cəfər Əliyev, Əkbər Əliyev iştirak etmişlər.

Professor Mahirə xanım Hüseynova və professor Afət xanım Abbasovanın elmi yanaşması tədbirin akademik səviyyəsini yüksəltdi, mövzunun dərin və sistemli şəkildə təqdim olunmasına şərait yaratmışdır.

Prof.Mahirə Hüseynova tədbir

də çıxışı zamanı bildirib ki, yalnız şəxsi maraqlara xidmət edən yolda ümumi mənafe ola bilməz: bütün müharibələrin sonu sülhlə bitir. Biz heç kimin torpağında iddialı deyilik. Biz sadəcə ora qayıtmaq istəyirik. Orada doğulmuşuq və ora da qayıdacağıq. Erməni qalmaq istəyərsə, bu, onun öz işidir. “Biz belə bir yolun tərəfdarı deyilik və bu mövqeyimizdə israrlıyıq. Dədə-baba torpaqlarımıza qayıtmaq bizim mənəvi borcumuz, göylərdə olan ruhlara qarşı sədaqətimizin ifadəsidir. Şurnuxu, Dərələyəz, Göyçə və İrəvan bölgələri ilə bağlı 2025-ci ildə cənab Prezident çıxışlarında bu məsələyə doqquz dəfə toxunub ki, bu da az məsələ deyil”.

Tədbir çərçivəsində Şurnuxunun Azərbaycan tarixindəki rolu, onun qədim yaşayış məskəni olması, toponimika, mədəniyyət və mənəvi irs baxımından daşdığı dəyər

elmi faktlar əsasında diqqətə çatdırılmışdır. Müzakirələr zamanı vurulanmışdır ki, Şurnuxu təkcə bir kənd deyil, Zəngəzurun tarixi yaddaşını özündə yaşadan mühüm mədəni-coğrafi mərkəzdir. Bu cür tədbirlər elmi araşdırmaların cəmiyyətə inteqrasiyası, milli-mənəvi dəyərlərin təbliği və vətənpərvərlik ruhunun gücləndirilməsi baxımından mühüm rol oynayır.

Tədbirin yüksək səviyyədə təşkil və məzmun baxımından zənginliyi ilk növbədə təşkilatçıların elmi məsuliyyəti və peşəkarlığı ilə bağlıdır. Eyni zamanda, Müvəkkil Hüquq Mərkəzinin rəhbəri Səməd müəllim Vəkilovun tədbirə verdiyi dəstək və fəal iştirakı hüquqi və ictimai baxımdan məsələnin aktuallığını ön plana çıxarmışdır. Onun çıxış və mövqeyi milli irsin qorunması, tarixi həqiqətlərin müdafiəsi və ictimai məsuliyyət

anlayışının gücləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Tədbirin uğurla keçməsinə iştirakçıların elmi marağı, fəal müzakirələri və mövzuya göstərdikləri həssas münasibət də xüsusi qeyd olunmalıdır. Alimlərin, ziyalıların və ictimai nümayəndələrin bir araya gələrək Şurnuxu kimi tarixi məkanın taleyini elmi müstəvidə müzakirə etməsi milli yaddaşın qorunması baxımından dəyərli nümunədir.

Nəticə etibarilə, “Zəngəzurun giriş qapısı Şurnuxu” mövzusunda keçirilən bu elmi-mədəni tədbir Azərbaycan tarixinin mühüm səhifələrinin araşdırılması və təbliği istiqamətində əhəmiyyətli addım olmuşdur. Bu cür elmi təşəbbüslərin davamlı olması milli-mədəni irsimizin qorunması və gələcək nəsillərə elmi əsaslarla çatdırılması baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır.

Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzinə yeni eksponatlar hədiyyə olunub

Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalının Qovuşuq kəndində 1947-ci ildə anadan olmuş Abbasova Məhluqə Süleyman qızına məxsus məişət əşyası olan mis kəfkir mərkəzimizə özü tərəfindən hədiyyə olundu. Kəfkirin maraqlı tarixçəsi onun 200 ilə yaxın yaşı olduğunu təsdiqləyir. Belə ki, kəfkir Məhluqə xanıma qayınanası Humay xanım tərəfindən, Humay xanımda öz qayınanası Salatın xanım tərəfindən yadigar qalmışdır. Qərbi Azərbaycanımızın toy-düynələrində ləziz yeməklərimizin hazırlanmasında istifadə olunan, mənəvi dəyəri olan ailə yadigarını bizim mərkəzə xatirə və əmanət olaraq hədiyyə olunmasında təşəbbüs göstərən Qalaser kəndindən olan Fərhad Ələkbərova öz təşəkkürümüzü bildiririk.

9 ədəd məişət əşyasından ibarət bu eksponatlar Əhmədova Validə Nəbi qızı tərəfindən mərkəzimizə təqdim olunmuşdur. Bu əşyalar əslən Qərbi Azərbaycanın Çivə kəndindən olan 50-ci illərdə Ermənistan SSRİ Ali Sovetinin deputatı olmuş Sona Əli qızı Hüseynova (Əlimərdanova) və Hüseynova Quba İsmayıl qızına məxsus olmuşdur. Eksponatlar arasında 2 ədəd mis sini, qazan, kəfkir, ərşin (xəmir kəsən), toxmaq və başqa xırda əşyalar mövcuddur.

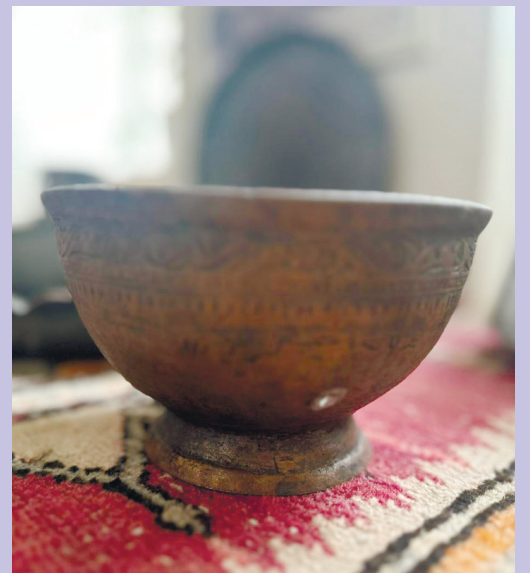
nalar daşıyan həndəsi ornamentlər əks olunmuşdur. Hazırda bu xalça Qərbi Azərbaycan mədəni irsinin qədim nümunəsi kimi mərkəzdə dəyərli hədiyyələr bölməsində qorunub saxlanılır.

Mərkəzi Klinikanın həkimi Zeynəb Allahverdiyevanın hədiyyə etdiyi xalça onun nənəsi Şirin xanım tərəfindən toxunmuşdur. Əslən Ermənistanın Vedi rayonundan olan Şıxəliyeva Şirin İbat qızı Vedi bəylərindən olan Məhəmməd bəyin yeganə qız nəvəsi olmuşdur.

Tarixi keçmişi, bu günü mübarizələrlə dolu olan xalqımız maddi-mədəni irsini, mədəniyyət tarixini xalçalara toxuyaraq əsrlərdən-əslərə ötürmüşdür. Bizə hədiyyə olunan bu sənət əsərinin üzərində özündə dərin rəmzi məna

Qərbi Azərbaycanın Vedibasar mahalı Şidli kənd sakini şəhid anası Allahverdiyeva Zəhra xanıma məxsus XIX əsrə aid misdən hazırlanmış cam Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzinə hədiyyə olunmuşdur. Zəhra xanımın nənəsinə məxsus olan bu eksponatı Allahverdiyevlər ailəsi 140 il ərzində qorumuş, günümüzə qədər gətirib çıxartmışdır. Eksponat Zəhra xanımın nəvələri Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Filologiya Fakültəsinin tələbələri Fatimə və Zəhra Allahverdiyevlər tərəfindən təqdim edilmişdir.

Təsisçi və Baş redaktor
Mahirə Hüseynova

Baş redaktorun müavini
Leyla Calalova

Məsul katib
Möhübbət Məmmədov

Korrektor
Aynurə Babayeva

Redaksiya heyəti:
İbrahim Bayramov
Könül Həsənova
Səməd Vəkilov
Fərrux Rüstəmov
Cəlal Allahverdiyev

Azərbaycan Respublikası
Medianın İnkişaf Agentliyi
Media Reyestri Şəhadətnaməsi
Qeydiyyat:
№: CA61EF8114733BA
Ünvanımız: Bakı şəhəri,
Ü.Hacıbəyov küçəsi 68

Qəzet redaksiyanın kompüter mərkəzində yığılıb, səhifələnmiş və “Azərbaycan Nəşriyyatı” MMC-nin mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.
Tiraj: 200 Sifariş: 2274